

Synteza analizy diagnostycznej potrzeb, znaczenia oraz ewolucji polityk prowadzonych w zakresie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej (EDUKACJI GLOBALNEJ) na terenie Małopolski

kwiecień-czerwiec 2014

KATARZYNA JASIKOWSKA
EWA PAJĄK-WAŻNA
MAGDALENA KLARENBACH

Departament Edukacji i Kształcenia Ustawicznego
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego

„Regiony na rzecz edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju
i solidarności międzynarodowej” REDDSO

Kraków
2014

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ 1. WPROWADZENIE	3
ROZDZIAŁ 2. WYJAŚNIENIE TERMINOLOGII.....	5
ROZDZIAŁ 3. SYNTETYCZNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU EDUKACJI W POLSCE	8
ROZDZIAŁ 4. EDUKACJA GLOBALNA W POLSCE W SYSTEMIE EDUKACJI FORMALNEJ I NIEFORMALNEJ	18
ROZDZIAŁ 5. GŁÓWNE REZULTATY BADAŃ ILOŚCIOWYCH I JAKOŚCIOWYCH WRAZ Z OCENĄ STANU EG W REGIONIE.....	27
ROZDZIAŁ 6. WNIOSKI I REKOMENDACJE DLA REGIONU	35
SPIS TABEL I RYSUNKÓW	39
BIBLIOGRAFIA:.....	39

ROZDZIAŁ 1. WPROWADZENIE

Projekt pod nazwą *Regiony na rzecz edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej* (REDDSO) realizowany jest od 1 kwietnia 2013 roku do 30 września 2015 roku. Województwo Małopolskie realizuje projekt na podstawie porozumienia zawartego z Regionem Rhône-Alpes w dniu 1 października 2013 r. w sprawie przystąpienia Województwa Małopolskiego do realizacji i sposobu finansowania projektu. Projekt REDDSO realizowany jest przez Region Rhône-Alpes jako Lidera Projektu oraz Partnerów: Województwo Małopolskie, Region Piemoncki, Rząd Katalonii, Katalońską Federację Organizacji Pozarządowych na rzecz Rozwoju (FCONGD), Konsorcjum Organizacji Pozarządowych Regionu Piemonckiego (COP), Rodano-Alpejską Sieć Wspierania Współpracy Międzynarodowej (RESACOOOP).

Projekt *Regiony na rzecz edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej* (REDDSO) współfinansowany jest przez Komisję Europejską i realizowany na podstawie umowy dotacyjnej nr DCI-NSA-ED/2012/287-834 zawartej pomiędzy Unią Europejską reprezentowaną przez Komisję Europejską i Regionem Rhône-Alpes. Stanowi on poszerzoną kontynuację przeprowadzonego wcześniej z sukcesem przez Region Rhône-Alpes oraz Region Piemoncki programu *Od Alp po Sahel*.

Celem projektu REDDSO jest wdrożenie w regionach partnerskich procesów partycypacyjnych mających na celu promowanie wspólnej definicji i konwergencji polityk publicznych wobec edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej w systemach oświatowych oraz wspieranie procesu kształtowania globalnych postaw obywatelskich. Założeniem projektu jest utworzenie stałej platformy współpracy w zakresie wykorzystania zasobów, wymiany informacji oraz prowadzenia doświadczalnych projektów pedagogicznych w dziedzinie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej.

W ramach projektu opracowano *Analizę diagnostyczną potrzeb, znaczenia oraz ewolucji polityk prowadzonych w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej (edukacji globalnej) na terenie Małopolski*. Celem tej diagnozy jest dostarczenie partnerom projektu REDDSO niezbędnych informacji dotyczących miejsca edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej regionu Małopolski oraz próba oceny obecnej sytuacji w zakresie stopnia realizacji elementów edukacji globalnej wynikających z obowiązującej podstawy programowej (PP), ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb oraz przeszkód w jej realizacji artykułowanych przez małopolskich nauczycieli. Grupą docelową badania diagnostycznego byli bowiem nauczyciele z uwagi na ich kluczową rolę w realizowaniu (bądź nie) elementów edukacji globalnej w szkołach. Pośrednio badany był także poziom wiedzy wśród nauczycieli odnośnie tego, czym jest edukacja globalna, na jakie

potrzeby odpowiada oraz jakiego rodzaju trudności nauczyciele napotykają co do jej realizacji w szkole. Oto lista szczegółowych pytań badawczych, na które starano się uzyskać odpowiedzi projektując badanie oraz jego przebieg:

1. Jakiego rodzaju działania edukacyjne z zakresu edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej (edukacji globalnej) są prowadzone na terenie województwa małopolskiego? Diagnoza dotyczy sektora edukacji formalnej I, II, III i IV etapu edukacyjnego (szkoły podstawowe - ISCED 1¹, szkoły gimnazjalne - ISCED 2 oraz szkoły ponadgimnazjalne - ISCED 3) zarówno w odniesieniu do szkół publicznych, jak i niepublicznych².
2. Na ile, w ocenie samych nauczycieli, treści edukacji globalnej obecne w nowej podstawie programowej³ są realizowane w małopolskich szkołach oraz w ramach jakich aktywności (w ramach konkretnych przedmiotów, projektów, zajęć pozalekcyjnych, godzin wychowawczych, kółek zainteresowań, konkursów, itd.)?
3. Jakiego rodzaju instytucje i organizacje działające w obszarze edukacji globalnej wspierają pracę małopolskich nauczycieli i nauczycielek? Celem jest charakterystyka kluczowych aktorów o ogólnopolskim i lokalnym zasięgu, którzy realizują swoje działania na terenie Małopolski bądź z udziałem małopolskich nauczycieli. Jak nauczyciele oceniają ową współpracę?
4. Z jakimi innowacyjnymi praktykami w zakresie edukacji globalnej możemy zetknąć się w województwie małopolskim? Chodzi tutaj o przedstawienie wyselekcjonowanych szkół/ nauczycieli, i ich działań wychowawczych, którzy z powodzeniem realizują treści edukacji globalnej w swojej pracy wychowawczej z uczniami.
5. Jakiego rodzaju przeszkody oraz potrzeby w realizowaniu elementów edukacji globalnej artykułują nauczyciele regionu? Czy potrzeby te oraz przeszkody można pogrupować oraz, co najistotniejsze, jakiego rodzaju kroki można podjąć aby wesprzeć nauczycieli w skutecznym realizowaniu treści edukacji globalnej w pracy z uczniami?

Niniejszy dokument stanowi syntezę treści zawartych w *Analizie diagnostycznej potrzeb, znaczenia oraz ewolucji polityk prowadzonych w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej (edukacji globalnej) na terenie Małopolski* (153 strony).

¹ Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Standardów Kształcenia (ISCED 1997) szkolnictwo w Polsce na etapie I, II, III i IV etapu edukacyjnego odpowiada poziomom ISCED od 1 do 3.

² Szczegółowe informacje na temat systemu szkolnictwa w Polsce zawarte są w rozdziale 3 niniejszego opracowania.

³ W polskim systemie szkolnictwa obowiązują tzw. podstawy programowe określające zasób wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu kształcenia. W związku z wprowadzaniem w ostatnich latach reform szkolnictwa na różnych etapach edukacyjnych, w roku szkolnym 2013/14 obowiązują dwa rodzaje podstaw programowych (PP) - PP sprzed reformy oraz PP po wprowadzeniu reformy, czyli tzw. nowa podstawa programowa. System szkolnictwa uzyska pełną spójność co do nowej podstawy programowej w 2015 roku. Szerzej na ten temat w rozdziale 4 niniejszego opracowania.

ROZDZIAŁ 2. WYJAŚNIENIE TERMINOLOGII

Celem niniejszego rozdziału jest zarys kluczowych kwestii związanych z rozumieniem terminów *zrównoważony rozwój*, *solidarność międzynarodowa* oraz *edukacja globalna*.

W Polsce istnieje szereg instytucji i organizacji posługujących się terminem *edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju* (ERZ), jak chociażby Ministerstwo Środowiska czy organizacje pozarządowe promujące szeroko rozumianą edukację ekologiczną.

Z kolei *solidarność międzynarodowa* jest terminem rzadziej używanym, na ogół w kontekście pomocy rozwojowej, wspierania prodemokratycznych przemian ustrojowych w różnych regionach świata, czy budowania koalicji wspierania oddolnych ruchów obywatelskich na całym świecie.

W polskim kontekście najbardziej adekwatnym terminem odpowiadającym zakresowi pojęciowym terminom używanym w projekcie jest *edukacja globalna* (EG)⁴. Jest to wynik zakończonego w 2011 roku tzw. procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej⁵, który odbywa się także w wielu krajach Europy.

Ostatecznie przyjęta w rezultacie procesu międzysektorowego w Polsce definicja edukacji globalnej brzmi następująco:

Edukacja globalna - to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności globalnych. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Do aktualnych wyzwań globalnych zaliczyć można m.in.: zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie, poprawę jakości życia w krajach Globalnego Południa, ochronę praw człowieka, zapewnienie zrównoważonego rozwoju, budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych pomiędzy krajami Globalnej Północy i Globalnego Południa.

Szczególnie istotne w edukacji globalnej jest: tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk, przedstawianie perspektywy Globalnego Południa, rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu, kształtowanie krytycznego myślenia i zmianę postaw, przełamywanie istniejących stereotypów i uprzedzeń, ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę.

U podstaw edukacji globalnej leżą następujące wartości: godność osoby ludzkiej, sprawiedliwość, solidarność, równość, pokój, wolność.

⁴ W niniejszym opracowaniu przyjmuje się skrót EG dla oznaczenia terminu *edukacja globalna*.

⁵ W różnych krajach używa się różnych terminów, np. edukacja rozwojowa, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, itd.

Edukacja globalna pomaga w kształtowaniu następujących umiejętności: dostrzegania i rozumienia globalnych współzależności, krytycznego myślenia, praktycznego wykorzystywania wiedzy, podejmowania świadomych decyzji, współpracy w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu postaw: odpowiedzialności, szacunku, uczciwości, empatii, otwartości, odpowiedzialności, osobistego zaangażowania, gotowości do ustawicznego uczenia się (...)⁶.

Szczególny nacisk na kwestię jakości edukacji globalnej w Polsce znalazł swój wyraz w organizowaniu tzw. przeglądów partnerskich (*peer review*). Dlatego w raporcie opublikowanym przez Grupę Zagranica⁷ w 2012 roku czytamy:

(...) Proces przeglądu partnerskiego jest autorską inicjatywą Grupy roboczej ds. edukacji globalnej przy Grupie Zagranica. Organizatorzy nie bazowali na żadnych podobnych w swoim charakterze działaniach, gdyż należą one do rzadkości, również na arenie międzynarodowej. Przeprowadzony przegląd został potraktowany jako pilotaż, dający możliwość udoskonalenia mechanizmu oraz narzędzi, które organizacje mogą systematycznie wykorzystywać do podnoszenia jakości działań edukacyjnych (...)⁸.

Podsumowując wątek jakości EG w kontekście polskiego procesu międzysektorowego - można go uznać za priorytetowy, gdyż EG złej jakości może prowadzić m.in. do utrwalania stereotypów i uprzedzeń zamiast ich przezwyciężania.

Kolejną kwestią poruszaną w *Raporcie* jest problematyka aktorów EG, wśród których dokonano podziału na trzy grupy: zaangażowanych, takich, których zakres działań w ramach EG poszerza się oraz potencjalnych.

Do grupy zaangażowanych propagatorów EG w Polsce zaliczono⁹: Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ), Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) i organizacje pozarządowe zajmujące się edukacją globalną i współpracą rozwojową¹⁰. Do drugiej grupy zaliczono Ministerstwo Środowiska, uczelnie, koła naukowe, Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli (ODN), szkoły, muzea, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje misyjne, lokalne organizacje pozarządowe działające w dziedzinie edukacji (zajmujące się np. edukacją międzykulturową, obywatelską, kulturalną), firmy i dystrybutorów produktów Fair Trade, media krajowe i lokalne, grupy nieformalne (np. podróżnicy). Wreszcie do trzeciej grupy, czyli instytucji posiadających potencjał angażowania się w działania z zakresu EG zaliczono: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), Ministerstwo Gospodarki, instytuty badawcze, domy kultury, biblioteki, Uniwersytety Trzeciego Wieku, ogniska pracy

⁶ *Raport z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej* Grupa Zagranica, Warszawa 2011, http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Dokumenty/Ministerialne/raport_z_proc esu_miedzysektorowego_eg.pdf.

⁷ Szerzej na temat Grupy Zagranica w rozdziale 4 niniejszego opracowania.

⁸ *Jak badać jakość w edukacji globalnej? Wnioski z partnerskiego przeglądu materiałów i działań z zakresu edukacji globalnej*, Grupa Zagranica, Warszawa 2014; http://www.pah.org.pl/m/2906/Publikacja_EG_jakosc.pdf.

⁹ Ocena stopnia zaangażowania poszczególnych instytucji i organizacji w EG miał arbitralny charakter. Stopień zaangażowania poszczególnych aktorów mógł, od czasu prac nad dokumentem w 2010 i 2011 roku ulec daleko idącym zmianom.

¹⁰ Szerzej na ten temat w rozdziale 4 niniejszego opracowania.

pozaszkolnej, kluby seniora, organizacje harcerskie, związki zawodowe, kluby, agencje PR, firmy posiadające programy z zakresy społecznej odpowiedzialności biznesu, media turystyczne, grupy nieformalne (np. artyści).

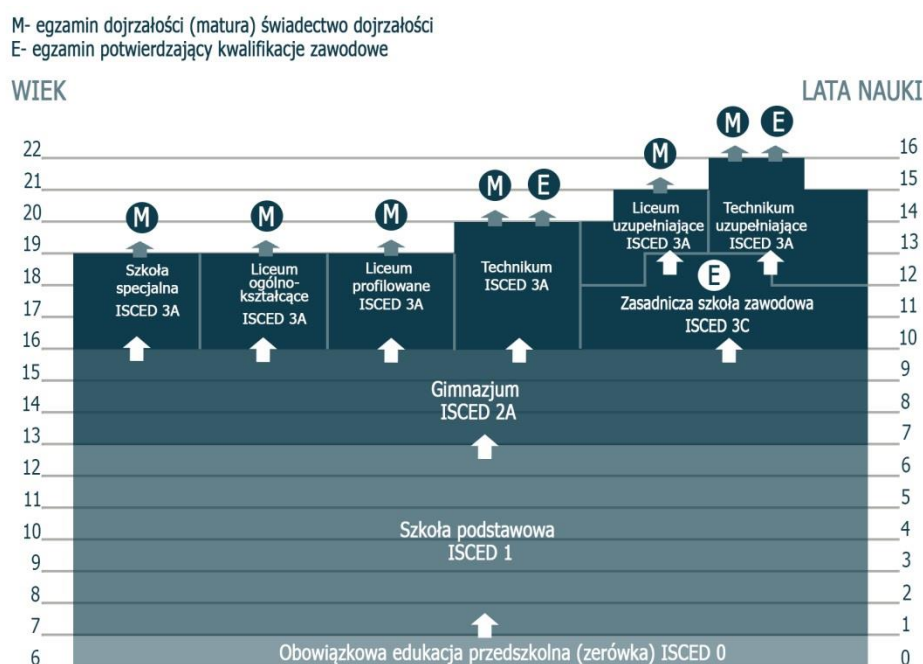
Ostatnią kwestią omówioną w *Raporcie z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej w Polsce z 2011 roku* jest miejsce EG w systemie edukacji formalnej. W *Raporcie* skoncentrowano się na czterech celach ogólnych: po pierwsze, na doprowadzeniu do sytuacji, w której nauczyciele są świadomi rangi i miejsca EG w systemie edukacji formalnej; po drugie, nauczyciele posiadają kompetencje do prowadzenia EG; po trzecie, nauczyciele mają zapewniony dostęp do narzędzi umożliwiających prowadzenie EG wysokiej jakości, oraz, po czwarte, nauczyciele poprzez swoje działania podnoszą jakość EG w systemie edukacji formalnej.

ROZDZIAŁ 3. SYNTETYCZNA CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU EDUKACJI W POLSCE

Prawo do kształcenia w Polsce gwarantuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Schemat systemu edukacji w Polsce na poziomie od ISCED 0 do ISCED 6 prezentują Rys. 1. i Rys. 2.

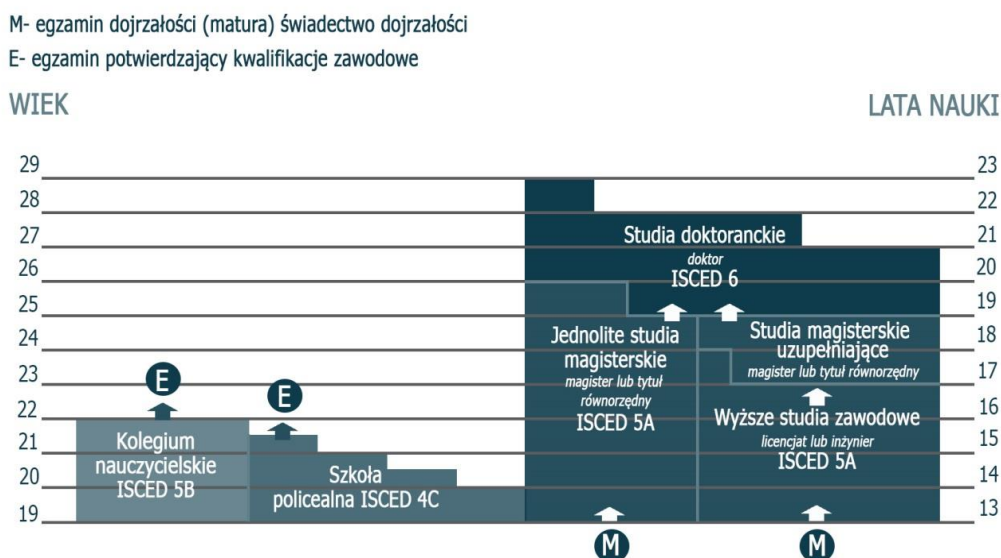
Rys. 1 Schemat systemu edukacji w Polsce (ISCED 0 – ISCED 3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4105_pl.pdf.

Podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie systemu oświaty jest Ustawa z 7 września 1991 roku o systemie oświaty, z późniejszymi zmianami. Większość decyzji prawnych dotyczących kształcenia ma formę rozporządzeń Ministerstwa Edukacji Narodowej. W odniesieniu do edukacji wyróżnić można dwa odrębne ministerstwa: Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW). MEN odpowiada za cały system edukacji za wyjątkiem szkolnictwa wyższego, które podlega MNiSW.

Rys. 2 Schemat systemu edukacji w Polsce (ISCED 4 – ISCED 6)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4105_pl.pdf.

Kształcenie obowiązkowe (od 5 do 16 roku życia) obejmuje rok obowiązkowej edukacji przedszkolnej (ISCED 0) oraz sześć lat szkoły podstawowej i trzy lata gimnazjum (obowiązek szkolny; ISCED 1-2). Obowiązek nauki trwa natomiast do osiemnastego roku życia i obejmuje kształcenie w pełnym lub niepełnym wymiarze, w formach szkolnych lub pozaszkolnych.

Rys. 3 Schemat dotyczący obowiązku szkolnego w Polsce z uwzględnieniem etapu edukacyjnego oraz wieku uczniów/uczennic

Źródło: opracowanie własne na podstawie:

http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf.

Obecnie jedynym kryterium przyjęcia dziecka do pierwszej klasy szkoły podstawowej jest jego wiek. Od września 2014 r. dzieci urodzone w okresie od stycznia do czerwca 2008 r.

rozpoczną obowiązkową naukę w klasie pierwszej. Z kolei od września 2015 r. wszystkie dzieci 6-letnie (i pozostałe 7-latki, z rocznika 2008) obowiązkowo rozpoczną naukę w pierwszej klasie szkoły podstawowej¹¹. Przyjęcie ucznia do gimnazjum odbywa się na podstawie świadectwa ukończenia szkoły podstawowej (wymagane jest również przystąpienie do zewnętrznego sprawdzianu po 6 klasie szkoły podstawowej).

W roku szkolnym 2012/13 funkcjonowało w Polsce 13 555 szkół podstawowych (poziom ISCED 1) i 7 573 szkół gimnazjalnych (poziom ISCED 2), do których uczęszczało odpowiednio około 2,16 mln i 1,2 mln uczniów¹².

Na I etapie kształcenia (klasy I-III szkoły podstawowej) wszystkich przedmiotów uczy jeden nauczyciel (z wyjątkiem np. zajęć z języka obcego prowadzonych przez nauczyciela przedmiotu), co określane jest mianem nauczania zintegrowanego. W klasach IV-VI, odpowiadającym II etapowi kształcenia w Polsce, lekcje prowadzone są przez nauczycieli/ki poszczególnych przedmiotów.

Charakterystykę etapów I-IV z uwzględnieniem treści kształcenia przedstawia Rys 4.

W roku szkolnym 2012/13 w Polsce funkcjonowały 2 352 licea ogólnokształcące (ISCED 3) do których uczęszczało około 580 000 uczniów/uczennic; 1 978 techników (ISCED 3), do których uczęszczało około 520 000 uczniów/uczennic, 1 378 zasadniczych szkół zawodowych (ISCED 3) dla młodzieży do których uczęszczało około 184 000 uczniów/uczennic oraz 2 735 szkół policealnych (ISCED 4), do których uczęszczało około 323 000 uczniów/uczennic¹³.

¹¹ http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

Rys. 4. Etapy edukacyjne w Polsce a treści kształcenia

Obowiązkowe zajęcia edukacyjne	Treści kształcenia
I etap edukacyjny (klasy I-III szkoły podstawowej) ISCED 1	edukacja wczesnoszkolna (w tym edukacja polonistyczna, edukacja społeczna, edukacja przyrodnicza, edukacja matematyczna i zajęcia techniczne) oraz język obcy nowożytny, edukacja muzyczna, edukacja plastyczna, zajęcia komputerowe, wychowanie fizyczne
II etap edukacyjny (klasy IV-VI szkoły podstawowej) ISCED 1	język polski, historia i społeczeństwo, język obcy nowożytny, matematyka, przyroda, muzyka, plastyka, zajęcia techniczne, zajęcia komputerowe, wychowanie fizyczne, zajęcia z wychowawcą
III etap edukacyjny (klasy 1-3 gimnazjum) ISCED 2	język polski, historia, wiedza o społeczeństwie, dwa języki obce nowożytne, matematyka, fizyka, chemia, biologia, geografia, plastyka, muzyka, zajęcia techniczne, zajęcia artystyczne, informatyka, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie fizyczne, zajęcia z wychowawcą
IV etap edukacyjny (klasy 1-3 Liceum Ogólnokształcące, klasy 1-4 Technikum, klasy 1-3 Szkoły zawodowe) ISCED 3	<p>Nauczanie przedmiotowe zróżnicowane w zależności od typu szkoły</p> <p>Liceum ogólnokształcące Język polski, 2 języki obce nowożytne, historia, wiedza o kulturze, matematyka, fizyka, chemia, biologia, geografia, podstawy przedsiębiorczości, informatyka, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, zajęcia z wychowawcą, przedmioty w zakresie rozszerzonym. Dodatkowo bloki przedmiotowe: przyroda (dla uczniów/uczennic, którzy nie wybrali zajęć rozszerzonych z geografii, biologii, fizyki czy chemii) i historia i społeczeństwo (dla uczniów, którzy nie wybrali rozszerzonej historii). Uczniowie/uczennice, którzy wybierają mniej przedmiotów rozszerzonych uczęszczają ponadto na zajęcia dodatkowe: zajęcia artystyczne oraz ekonomii w praktyce lub inne zajęcia organizowane przez szkołę zgodnie z jej programem.</p> <p>Technikum Język polski, 2 języki obce, historia, wiedza o społeczeństwie, wiedza o kulturze, matematyka, fizyka, chemia, biologia, geografia, podstawy przedsiębiorczości, informatyka, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, zajęcia z wychowawcą, przedmioty w zakresie rozszerzonym i dodatkowo, kształcenie zawodowe teoretyczne, kształcenie zawodowe praktyczne.</p> <p>Zasadnicza szkoła zawodowa Język polski, język obcy nowożytny, historia, wiedza o społeczeństwie, matematyka, fizyka, geografia, biologia, chemia, podstawy przedsiębiorczości, informatyka, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, kształcenie zawodowe teoretyczne, kształcenie zawodowe praktyczne, zajęcia z wychowawcą</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie:

http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf.

Ministerstwo Edukacji Narodowej określa podstawę programową kształcenia ogólnego dla każdego rodzaju szkoły i dla każdego przedmiotu. MEN zapoczątkowało reformę programową kształcenia ogólnego w polskich szkołach w pierwszej połowie 2008 roku. Tym samym od roku szkolnego 2009/10 w polskich szkołach obowiązywały jednocześnie dwie podstawy programowe (w zależności od etapu edukacyjnego oraz klasy), co miało związek z sukcesywnym wprowadzaniem zmian, czyli nowej podstawy programowej.

Zgodnie z europejskimi ramami kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie nowa podstawa programowa definiuje: wymagania ogólne (główne kierunki oraz cele) i wymagania szczegółowe (treści nauczania oraz umiejętności) w języku efektów kształcenia, czyli opisując wiadomości i umiejętności, które przeciętny uczeń powinien zdobyć na koniec każdego etapu edukacyjnego. Nowa podstawa programowa odwołuje się do trzech elementów: zdobywania wiedzy, rozwijania umiejętności oraz kształtowania postaw. Po raz pierwszy ujednolicony

opis wymagań dotyczy wszystkich przedmiotów, na każdym etapie, co począwszy od 2015 roku powinno zapewnić spójność programową całego procesu kształcenia.

W roku szkolnym 2009/2010 nowa podstawa programowa zaczęła obowiązywać w klasach pierwszych szkół podstawowych (ISCED 1) i gimnazjum (ISCED 2). W pozostałych klasach szkoły podstawowej i gimnazjum, do zakończenia cyklu kształcenia w tych szkołach, stosowano dotychczasową podstawę programową kształcenia. Tym samym nowa podstawa w kolejnych latach obejmowała: w roku szkolnym 2010/2011 - klasy 2; w roku szkolnym 2011/2012 - klasy 3.

Od roku 2012/2013 nowa podstawa obowiązuje na II etapie edukacyjnym (klasy 4 szkół podstawowych, ISCED 1) oraz na IV etapie edukacyjnym (klasy 1 szkół średnich drugiego stopnia, ISCED 3).

Na poziomie szkoły średniej II stopnia obowiązuje nauczanie przedmiotowe. Przedmioty są nauczane na poziomie podstawowym lub rozszerzonym. Każdy z uczniów/uczennic wybiera od dwóch do czterech przedmiotów, które realizuje w zakresie rozszerzonym pod kątem egzaminu maturalnego (w tym przynajmniej jeden spośród wymienionych: historia, geografia, biologia, chemia lub fizyka)¹⁴.

Od 1 września 2012 w szkołach ponadgimnazjalnych obowiązuje rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych niezbędne do wdrażania jednego z etapów nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkołach ponadgimnazjalnych, czyli w zasadniczej szkole zawodowej, w liceum ogólnokształcącym i w technikum (IV etap edukacyjny) oraz w klasach IV-VI szkoły podstawowej (II etap edukacyjny)¹⁵.

Zasadnicza zmiana polega na tym, że zamiast określania tygodniowej liczby godzin w trzy- lub czteroletnim cyklu nauczania przeznaczonym na obowiązkowe zajęcia edukacyjne została określona minimalna ogólna liczba godzin przeznaczonych na realizację podstawy programowej kształcenia ogólnego z poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych w całym cyklu kształcenia (czteroletnim w technikum, trzyletnim w LO, dwu-trzyletnim w zasadniczych szkołach zawodowych).

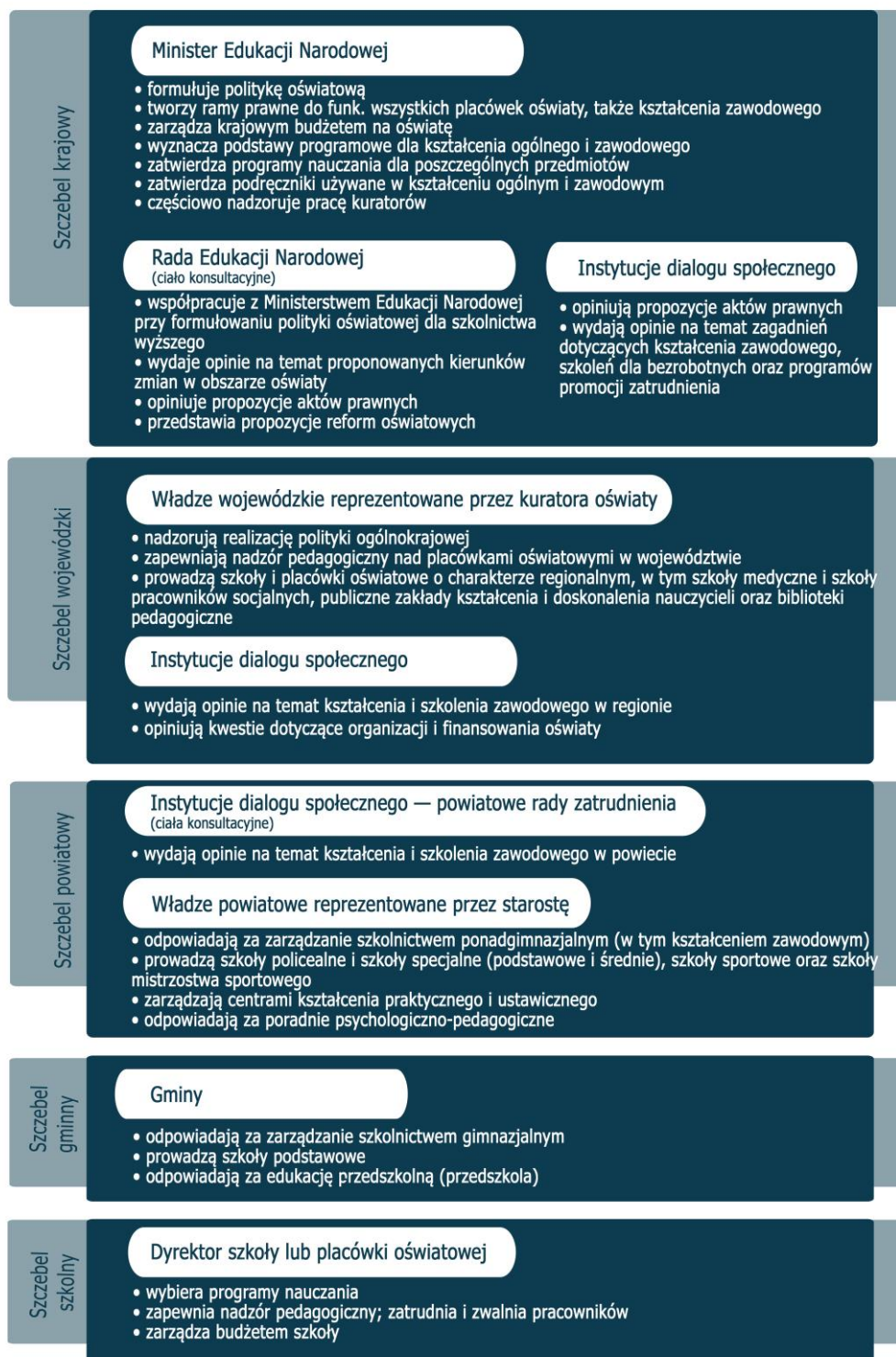
Nadzór pedagogiczny nad szkołami w Polsce sprawuje bezpośrednio Ministerstwo Edukacji Narodowej, a w jego imieniu zadania w tym zakresie wykonują kuratoria oświaty w poszczególnych województwach.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=4802&Itemid=106.

Rys. 5 Zarządzanie i administrowanie systemem oświaty w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4105_pl.pdf.

Polityka edukacyjna w Polsce jest tworzona i prowadzona centralnie, natomiast administracja i prowadzenie szkół, przedszkoli i innych instytucji edukacyjnych są zdecentralizowane. Odpowiedzialność za administrowanie przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów została delegowana do władz lokalnych. Sprawy administracyjne

i organizacyjne oraz decyzje dotyczące wykorzystywania środków finansowych przez szkoły są przedmiotem konsultacji pomiędzy szkołą i organem prowadzącym szkołę, tj. gminą (w przypadku przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów) lub powiatem (w przypadku szkół ponadgimnazjalnych)¹⁶.

Ogólna liczba uczniów w szkołach publicznych i niepublicznych (wraz ze szkołami specjalnymi, artystycznymi oraz szkołami dla dorosłych) na terenie województwa małopolskiego wynosiła w ubiegłym roku szkolnym (czyli 2012/13) 474 233 uczniów (w tym 199 069 uczniów w szkołach podstawowych, czyli na poziomie ISCED 1, 107 215 uczniów w gimnazjach, czyli na poziomie ISCED 2 oraz 167 949 uczniów we wszystkich typach szkół ponadgimnazjalnych, czyli ISCED 3)¹⁷.

Liczbę uczniów oraz szkół na terenie województwa małopolskiego wraz z dynamiką zmian za lata 2008-2012 prezentuje Tabela 1.

Tabela 1. Liczba uczniów w szkolnictwie podstawowym (ISCED 1) i gimnazjalnym (ISCED 2) wraz z liczbą szkół (bez szkół specjalnych) na terenie Małopolski

Rok szkolny	Szkoły podstawowe		Gimnazja	
	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów
2007/2008	1 446	215.978	667	127.502
2009/2010	1 430	205.666	687	117.120
2010/2011	1 427	201.882	694	112.317
2011/2012	1 414	201.498	694	108.688
2012/2013	1 399	197.750	698	105.339

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych; za: *Województwo Małopolskie 2013*, Kraków 2013, s. 67 - 68, <http://www.malopolskie.pl/Pliki/2014/UMWM-WM2013.pdf>.

Liczba nauczycieli pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na etaty w szkołach i placówkach oświatowych na terenie Małopolski wynosiła 61 927,19 etatów i była niższa o 1 786,2 etatów w porównaniu z rokiem szkolnym 2011/2012, to jest o 2,8%. Spośród ogólnej liczby nauczycieli najwięcej było nauczycieli zatrudnionych w zespołach szkół i placówek oświatowych, tj. 27 639,77 etatów, co stanowi 44,63% ogólnej ich liczby. W ubiegłym roku w szkołach podstawowych było 14 252,04 etatów, w przedszkolach –

¹⁶ http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf.

¹⁷ *Województwo Małopolskie 2013*, Kraków 2013, s. 67 – 68, <http://www.malopolskie.pl/Pliki/2014/UMWM-WM2013.pdf>.

6 366,02 etatów, w gimnazjach - 5 761,25 etatów, pozostali nauczyciele zatrudnieni byli w innych typach szkół i placówek¹⁸.

Do szkół podstawowych (I oraz II etap edukacyjny, ISCED 1) na terenie województwa małopolskiego w roku szkolnym 2012/2013 uczęszczało ogółem 197 750 uczniów, z czego 96 932 stanowiły dziewczęta. Liczba uczniów w szkołach publicznych w wyżej wymienionym roku szkolnym wynosiła 188 003 osób, co oznacza spadek w stosunku do poprzedniego roku szkolnego o 5 396 uczniów, czyli o 2,79%. Liczba uczniów w roku szkolnym 2012/2013 w niepublicznych szkołach podstawowych wynosiła 9 747 uczniów, a w roku szkolnym 2011/2012 wynosiła 8 099 uczniów, co stanowi wzrost o 1 648 uczniów (wzrost o 20,35%)¹⁹. Liczba niepublicznych szkół podstawowych w roku szkolnym 2012/2013 wynosiła 139, natomiast w roku poprzednim wynosiła 103, co oznacza zwiększenie liczby niepublicznych szkół podstawowych o 36 (wzrost o 34,95%).

Do małopolskich gimnazjów (III etap edukacyjny, ISCED 2) uczęszczało 105 339 uczniów (rok 2012/13). Liczba uczniów w gimnazjach publicznych w roku szkolnym 2012/2013 wynosiła 98 727 uczniów, z kolei w gimnazjach niepublicznych wynosiła 6 612 uczniów. W roku szkolnym 2012/2013 w województwie małopolskim funkcjonowało 698 szkół gimnazjalnych (z wyłączeniem gimnazjów specjalnych). Liczba niepublicznych gimnazjów w roku 2012/2013 wynosiła 84²⁰.

W województwie małopolskim w roku szkolnym 2012/2013 istniały 534 szkoły ponadgimnazjalne (odpowiadające IV etapowi kształcenia oraz poziomowi ISCED 3 w Międzynarodowej Klasyfikacji Standardów Kształcenia), do których uczęszczało łącznie 126 074 uczniów (dane te nie obejmują szkół specjalnych)²¹.

Tendencja spadkowa, co do liczby uczniów oraz szkół w regionie dotyczy większości typów szkół. Jedynie w szkołach policealnych dla młodzieży następuje wzrost liczby uczniów. Zmiany przedstawiono w Tab. 2.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, s. 70.

²⁰ Tamże, s. 72.

²¹ Tamże.

Tabela 2. Liczba uczniów w szkolnictwie ponadgimnazjalnym (z podziałem na typ szkoły) wraz z liczbą szkół (bez szkół specjalnych) na terenie Małopolski

Rok szkolny	Licea Ogólnokształcące		Zasadnicze szkoły zawodowe		Licea profilowane Technika Technika uzupełniająca		Szkoły policealne dla młodzieży	
	liczba szkół/uczniów		liczba szkół/uczniów		liczba szkół/uczniów		liczba szkół/uczniów	
2007/2008	195	64.395	135	21.728	273	60.541	31	1.823
2009/2010	192	61.442	133	22.166	216	55.538	32	2.029
2010/2011	189	59.173	134	21.448	207	53.717	35	2.872
2011/2012	187	56.374	133	20.400	199	51.428	36	3.194
2012/2013	187	53.326	129	19.108	181	51.428	37	3.602

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych; za: *Województwo Małopolskie 2013*, Kraków 2013, s. 67 - 68, <http://www.malopolskie.pl/Pliki/2014/UMWM-WM2013.pdf>.

Do szkół ponadgimnazjalnych (IV etap edukacyjny) w województwie małopolskim w roku szkolnym 2012/2013 uczęszczało 126 074 uczniów. Do liceów ogólnokształcących uczęszczało 53 326 uczniów, wśród których przeważały kobiety - 33 836 uczennic, co stanowi 63,5%. W zasadniczych szkołach zawodowych uczyło się 19 108 uczniów, przy czym mężczyźni stanowili 72,6% tej populacji, tj. 13 874 osób. Do techników uczęszczało 49 048 uczniów, przy czym w tym typie szkół przeważali mężczyźni, stanowiąc 60%, tj. 29 447 uczniów. W roku szkolnym 2012/2013 do techników uzupełniających uczęszczało 29 uczniów, z czego 23 osoby stanowili mężczyźni. Do liceów profilowanych uczęszczało 961 uczniów, z czego kobiety stanowiły 66,1%, tj. 635 uczennic, a do szkół policealnych dla młodzieży uczęszczało 3 602 uczniów, z czego większość stanowiły kobiety, tj. 2 808 uczennic, czyli prawie 78% ogólnej liczby wszystkich uczniów tego typu szkół²².

Nauczyciele/nauczycielki podejmujący pracę w polskich placówkach oświatowych powinni posiadać wykształcenie wyższe, ale rodzaj wymaganych studiów zależy już od etapu edukacyjnego. Rozporządzenie w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela z 17 stycznia 2012 r. definiuje następujące wymagania dla poszczególnych poziomów:

I. Poziom przedszkola i szkoły podstawowej: nauczyciel musi ukończyć minimum studia pierwszego stopnia kończące się tytułem zawodowym licencjata.

II. Poziom gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej: od nauczyciela wymagany jest tytuł zawodowy magistra²³.

W Polsce obowiązują cztery następujące stopnie awansu zawodowego nauczyciela:

- nauczyciel stażysta,
- nauczyciel kontraktowy,
- nauczyciel mianowany,

²² Tamże, s. 76.

²³ http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org/pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf.

- nauczyciel dyplomowany,

Nauczyciele/ki dyplomowani/e z udokumentowanymi wybitnymi osiągnięciami w pracy dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej mogą również otrzymać tytuł *honorowego profesora/kia oświaty*.

W Polsce w roku szkolnym 2012/13 zatrudnionych było około 479 000 nauczycieli/ek (w przeliczeniu na etaty), z czego nauczyciele/ki stażyści stanowili 3,3%; nauczyciele/ki kontraktowi/e - 17,0%; nauczyciele/ki mianowani/e - 27,1 % oraz nauczyciele/ki dyplomowani/e - 50,5%. Nauczyciele/ki bez stopnia awansu stanowili 2,3 %²⁴.

Nauczyciele/ki akademiccy podlegają w Polsce odrębnym przepisom.

²⁴ Tamże.

ROZDZIAŁ 4. EDUKACJA GLOBALNA W POLSCE W SYSTEMIE EDUKACJI FORMALNEJ I NIEFORMALNEJ

Edukacja globalna jest w Polsce nowym pojęciem, które pojawiło się po raz pierwszy w kontekście tworzenia polskiej strategii współpracy rozwojowej przed wejściem w struktury Unii Europejskiej (2004). Jest to bardzo specyficzny kontekst tłumaczący obecność Ministerstwa Spraw Zagranicznych (MSZ) RP jako jednego z kluczowych promotorów edukacji globalnej w Polsce.

Ważną rolę odegrało także Centrum Północ-Południe przy Radzie Europy (ang. North-South Centre of the Council of Europe) oraz CONCORD²⁵ (ang. Confederation for Relief and Development) jako instytucje wspomagające i współorganizujące m. in. procesy międzysektorowego dialogu na temat edukacji globalnej w Polsce (oraz w innych krajach Europy). W przypadku CONCORD chodzi zwłaszcza o program DEEEP²⁶ (ang. Development Education Exchange In Europe Project)²⁷. Centrum Północ-Południe realizuje program wspierania EG w krajach tzw. Grupy Wyszehradzkiej (Czechy, Węgry, Polska i Słowacja) w ramach którego realizowane są np. seminaria regionalne pozwalające na zacieśnianie współpracy oraz wymianę doświadczeń przez organizacje i instytucje angażujące się w EG w tych krajach oraz poza ich granicami.

W Polsce kluczową rolę w promowaniu globalnej edukacji odegrały organizacje pozarządowe skupione w Grupie Zagranica²⁸. Jest to stowarzyszenie 61 organizacji, które angażują się zarówno w międzynarodową współpracę rozwojową, pomoc humanitarną, jak i edukację globalną *sensu stricto*. Grupa Zagranica jest także członkiem, wcześniej wspomnianej, europejskiej konfederacji organizacji pozarządowych CONCORD.

W systemie edukacji formalnej perspektywę dotyczącą globalnych współzależności można uwzględniać realizując standardowe lekcje, zajęcia pozalekcyjne oraz podczas realizacji projektów edukacyjnych. Przykładowo podczas realizacji obowiązkowego na III etapie edukacyjnym projektu (gimnazjum) nauczyciele i szkoły mogą korzystać z pomocy instytucji zewnętrznych, co oznacza chociażby możliwość rozwijania współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi a placówkami oświatowymi.²⁹ Projekty nawiązujące tematycznie do problematyki EG (np. dotyczące migracji, zmian klimatu, odpowiedzialnej

²⁵ Por. <http://www.concordeurope.org>.

²⁶ Por. <http://deEEP.org>.

²⁷ K. Jasikowska, J. Witkowski, *Global Education in statu nascendi: Some Reflections on Poland* (w:) *International Journal of Development and Global Learning*, vol. 4, No 3, s. 5-25.

²⁸ Por. <http://www.zagranica.org.pl>.

²⁹ E. Pająk-Ważna, *Współpraca szkół z organizacjami pozarządowymi (NGO) w dziedzinie edukacji globalnej. Dylematy, wyzwania, osiągnięcia* (w:) Szuścik U. (red.), *Nauczyciel – kreator rzeczywistości edukacyjnej. Kształcenie – teoria – praktyka nauczycielska*, Bielsko-Biała 2013, s. 143.

konsumpcji etc.), realizowane są na terenie polskich szkół najczęściej we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Celem wprowadzenia do nowej podstawy programowej problematyki EG jest przede wszystkim kształtowanie u uczniów i uczennic odpowiedzialnych postaw. Dzięki odpowiedniej wiedzy, umiejętnościom i postawom uczniowie/uczennice, a w przyszłości dorośli obywatele/ki, będą w stanie podejmować bardziej świadome decyzje i działania dotyczące życia społecznego regionu i świata³⁰.

Począwszy od 2005 roku, **Ministerstwo Spraw Zagranicznych** wspiera polskie organizacje pozarządowe, samorządy i instytucje edukacyjne zaangażowane we wprowadzanie zagadnień współpracy rozwojowej do polskiej debaty publicznej oraz do programów kształcenia w placówkach oświatowych wszystkich szczebli oraz w szkołach wyższych³¹.

W ramach procedury konkursowej (konkursy polskiej pomocy) w roku 2014 MSZ oferuje konkursy pod nazwą: Pomoc humanitarna, Wolontariat polska pomoc, Edukacja globalna oraz Polska pomoc rozwojowa³².

Ministerstwo Edukacji Narodowej angażuje się w różnorodne inicjatywy promujące edukację globalną (najczęściej w ramach współpracy z innymi ministerstwami, Ośrodkiem Rozwoju Edukacji czy organizacjami pozarządowymi).

Najważniejszym aktorem podlegającym MEN i działającym w obszarze edukacji globalnej jest Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), który jest publiczną placówką doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzoną przez Ministra Edukacji Narodowej.

Trzecim z ministerstw, którego działania dotyczą edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju jest **Ministerstwo Środowiska**. Wśród działań MŚ, istotnych z punktu niniejszego opracowania, należy wymienić: działalność badawczą (zlecenie badań dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju i opublikowanie raportów na stronach MŚ³³), informacyjno-edukacyjną (prowadzenie strony internetowej dla nauczycieli/ek³⁴, na której znajdują się najważniejsze informacje dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz liczne materiały edukacyjne) oraz konkursową.

Kolejnym kluczowym aktorem w dziedzinie edukacji globalnej są **uczelnie wyższe**. W ramach posiadanej przez uczelnie autonomii prowadzenie studiów lub kursów z zakresu szeroko

³⁰ <http://www.wombb.edu.pl/index.php/zasoby/relacje-z/461-edukacja-globalna-w-nowej-podstawie-programowej>.

³¹ http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polska_pomoc/edukacja_globalna.

³² Tamże.

³³ Por. *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w opiniach nauczycieli (badanie jakościowe) – diagnoza sytuacji w zakresie realizacji edukacji dla zrównoważonego rozwoju przez nauczycieli wybranych szkół; oraz Ekspertyza dotycząca edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Raport końcowy*, Poznań 2012.

³⁴ Por. <http://nauczyciele.mos.gov.pl/index.php?mnu=92>.

rozumianej edukacji globalnej jest na terenie Polski bardzo zróżnicowane. Polscy studenci mogą uczestniczyć w zajęciach oscylujących wokół problematyki globalizacji, rozwoju, edukacji ekologicznej, edukacji dla zrównoważonego rozwoju, pomocy humanitarnej etc. Niektóre ośrodki akademickie prowadzą studia magisterskie czy podyplomowe, których specjalizacje związane są z krajami globalnego Południa, ale nie dotyczą bezpośrednio edukacji globalnej.

Najważniejszymi aktorami związanymi z EG w Polsce są placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli (Ośrodek Rozwoju Edukacji oraz regionalne Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli) oraz organizacje pozarządowe. Jednym z wydziałów prowadzonych w **Ośrodku Rozwoju Edukacji** jest Wydział Rozwój Kompetencji Społecznych i Obywatelskich.

W latach 2002-2013, Ośrodek Rozwoju Edukacji we współpracy z wojewódzkimi placówkami doskonalenia nauczycieli zrealizował następujące projekty o tematyce globalnej i rozwojowej: *Pomagamy innym - edukacja rozwojowa w szkole* (2007), *Regionalne partnerstwo szkół w promocji TEG* (2008), *Wiem, rozumiem, działam - edukacja rozwojowa w polskich szkołach* (2009-2010), *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych* (2011) *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych - kontynuacja* (2012) oraz *Edukacja globalna zadaniem każdego nauczyciela* (2013)³⁵.

Grupa Zagranica jest stowarzyszeniem polskich organizacji pozarządowych zaangażowanych w międzynarodową współpracę rozwojową, wspieranie demokracji, pomoc humanitarną i edukację globalną. Do Grupy Zagranica należy obecnie 61 organizacji, w tym 59 to członkowie zwyczajni, a 2 członkowie wspierający³⁶.

Wśród najważniejszych działań związanych z EG prowadzonych przez Grupę Zagranica (Grupa robocza ds. edukacji globalnej) należy wymienić:

- a) koordynowanie debaty międzysektorowej w 2010 roku Grupa Zagranica była w tym procesie liderem,
- b) przeprowadzenie partnerskiego przeglądu materiałów i działań z zakresu EG w 2012 roku,
- c) wyłonienie dobrych praktyk EG w ramach trzech obszarów działalności organizacji i instytucji sektora: materiały edukacyjne, akcje i działania kampanijne proponowane różnym grupom, w tym uczniom/uczennicom oraz nauczycielom/kom, programy wsparcia dla szkół i nauczycieli/lek.

Na terenie woj. małopolskiego działają zarówno **organizacje pozarządowe lokalne, jak i ogólnopolskie**, tj., Fundacja Kultury Chrześcijańskiej *Znak*, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, Salezjański Wolontariat Misyjny SWM *Młodzi-Światu*, Polska Akcja

³⁵ <http://www.edukacjaglobalna.ore.edu.pl/upload/File/2014/OpisprojektuEG3162014v3nastrone-INFO1504.pdf>.

³⁶ Strona internetowa Grupy Zagranica <http://www.zagranica.org.pl/o-nas>.

Humanitarna, Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, Stowarzyszenie *Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła*, Fundacja Partners Polska.

Jednym z programów Fundacji Edukacja dla Demokracji (FED) jest program *Edukacja Globalna*, w ramach którego od roku 2005 realizowany jest coroczny konkurs regrantingowy dla polskich organizacji pozarządowych na działania dotyczące edukacji globalnej i rozwojowej.

Wśród przykładowych projektów EG finansowanych w poprzednich latach na terenie Małopolski wymienić:

- a) **Blżej Globalnego Południa - Alternate Reality Game**; (Fundacja Ubik, Kraków). Głównym elementem programu było stworzenie gry edukacyjnej w technice ARG-Alternate Reality Game (nowy typ gier, który powstał jako przeniesienie do Internetu gier miejskich). Gracze poznali historie trójki dzieci mieszkających w krajach Globalnego Południa oraz śledzili anonimowe fragmenty opowieści o tajemniczym kraju pojawiające się na stronie internetowej gry. Zadaniem grających było odgadnięcie krajów pochodzenia trójki dzieci i wskazanie, które z nich opowiada o swoim kraju na stronie internetowej gry³⁷.
- b) **Millenimacje - młodzieżowe animacje dotyczące Milenijnych Celów Rozwoju** (Stowarzyszenie *U Siemachy*, Kraków). Projekt miał na celu podniesienie świadomości, poziomu wiedzy i zaangażowania młodzieży w sprawy globalnego rozwoju. Cel projektu został osiągnięty poprzez wykorzystanie w procesie edukacyjnym metody *digital story telling*, którą udało się wdrożyć w 8 szkołach. W projekcie udział wzięło 86 młodych osób, które finalnie stworzyły i opublikowały online 40 animacji dotyczących trzech wybranych Milenijnych Celów Rozwoju³⁸.

Poza tym wśród projektów finansowanych w latach 2007-2013 wymienić można przedsięwzięcia takich małopolskich organizacji jak: Małopolskie Towarzystwo Oświatowe, Salezjański Wolontariat Misyjny, Fundacja ZNAK, Stowarzyszenie 18 Plus Minus, Fundacja EkoMost, czy Fundacja Więcej Serca. Zaprezentowane poniżej informacje na temat działalności poszczególnych organizacji pozarządowych w Małopolsce uzyskano za pomocą kwestionariusza przeznaczonego dla NGOs.³⁹

Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO) zaczęło wprowadzać treści edukacji globalnej do małopolskich szkół już w roku 2008 w ramach ogólnopolskiego projektu *Patrz i zmieniaj*, realizowanego w partnerstwie z europejskimi organizacjami. W ciągu dwóch lat nauczyciele oraz uczniowie 30 szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych z woj. Małopolskiego zostało wprowadzonych w obszar edukacji globalnej i jej najważniejszych tematów za pośrednictwem filmów dokumentalnych, szkolnych klubów filmowych, szkoleń,

³⁷ <http://eg.edudemo.org.pl/popzednie-edycje/zrealizowane-projekty/51-projekty-konkursu-grantowego/98-opisy-projekty-2010>.

³⁸ Tamże.

³⁹ W badaniach zastosowano procedurę ilościową oraz jakościową przy wykorzystaniu trzech kwestionariuszy (dla wszystkich nauczycieli zatrudnionych w szkołach I, II, III i IV etapu edukacyjnego; dla przedstawicieli NGOs oraz dla nauczycieli/ek zaawansowanych w tematyce edukacji globalnej jako przykłady innowacyjnych praktyk w regionie).

materiałów metodycznych z pakietem filmów oraz prezentacji multimedialnych. Podobną konwencję wykorzystano w trakcie realizacji projektu *Jeden świat - kluby filmowe* (2011-2012).

Na terenie województwa małopolskiego w projekt ten zaangażowanych było 8 szkół. Kolejnym projektem skierowanym do nauczycieli i uczniów gimnazjów był projekt *Aktywni z natury*, realizowany w partnerstwie z organizacjami polskimi oraz europejskimi. Działania projektu przypadły na lata 2009-2010, a w woj. małopolskim objęły ok. 20 szkół. Ideą projektu było edukowanie oraz zaktywizowanie szkół do działania na rzecz poprawy stanu środowiska tj. zmniejszenia emisji dwutlenku węgla i racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych. Starano się osiągnąć te cele poprzez prowadzenie szkoleń wprowadzających i tematycznych oraz kurs internetowy, a także udostępnienie publikacji i innych materiałów edukacyjnych.

W latach 2010-2011 oraz 2012-2013 Fundacja CEO zrealizowała dwa projekty o tematyce związanej ze zrównoważonym rozwojem, skierowane do nauczycieli/ek i uczniów gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych z całej Polski. Były to projekty pod nazwą *Szkoła pełna energii* oraz *Szkoła pełna zasobów*. Grupą docelową pierwszego projektu byli pracownicy oświatowi współpracujący z młodzieżą (8 szkół w Małopolsce), którzy pracowali w ramach następujących ścieżek tematycznych: energia a odpowiedzialna konsumpcja oraz energia a zrównoważony transport. Drugi projekt koncentrował się na gospodarowaniu obszarami leśnymi i metalami, problemach zmian klimatu, dostępu do wody i zasobach energetycznych.

Obecnie CEO jest w trakcie realizacji dwóch projektów dot. edukacji globalnej tj. *W świat z klasą / World-Class Teaching*⁴⁰ (od 2013). Projekt skierowany jest do nauczycieli/ek III etapu gimnazjalnego, którzy są czynnymi nauczycielami uczącymi jednego z następujących przedmiotów: j. polski, j. angielski, historia, WOS, plastyka oraz biologia (łącznie ok. 500 osób). W drugiej części (kurs e-learningowy) zaplanowany jest udział nauczycieli/ek z woj. małopolskiego. Głównym założeniem projektu jest wsparcie nauczycieli/ki w systematycznym włączaniu edukacji globalnej na zajęciach przedmiotowych w gimnazjum.

Kolejną aktywną na terenie Małopolski organizacją pozarządową jest **Polska Akcja Humanitarna** (PAH). W województwie małopolskim Polska Akcja Humanitarna realizuje projekty głównie w ramach działania *Szkoła Humanitarna*⁴¹, a tematyka projektów koncentruje się na edukacji w zakresie uchodźstwa, repatriacji i współzależności globalnych.

⁴⁰ Partnerzy projektu: NEGOCOM (Benin), CECIP (Brazylia), Leeds Development Education Centre (Wielka Brytania), Südwind (Austria), People in Peril Association (Słowacja).

⁴¹ Szkoła Humanitarna to projekt prowadzony przez Fundację Polska Akcja Humanitarna od 2004 roku. PAH prowadzi działalność edukacyjną (początkowo nazywaną edukacją humanitarną) od 1994 roku i jest zaangażowana we współpracę europejską w ramach edukacji globalnej od 2002 roku. Realizuje kilka trzyletnich programów finansowanych przez Komisję Europejską jako główny podmiot aplikujący lub jako organizacja partnerska, por. *Edukacja globalna w Polsce. Europejski proces partnerskiego przeglądu edukacji globalnej - Krajowy Raport na temat edukacji globalnej w Polsce*, GENE – Global Education Network Europe, Warszawa 2009, s. 41.

Projekty skierowane są do nauczycieli oraz uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (III, IV etap edukacyjny), a także rad pedagogicznych: projekt *Edukacja w zakresie uchodźstwa, repatriacji i współzależności globalnych* (2009/2010), *Metoda projektu w edukacji globalnej* (2010/2011), *Lokalnie na rzecz mieszkańców krajów Południa* (2011/2012). Obecnie Fundacja realizuje projekt *Aktywne szkoły na rzecz globalnej odpowiedzialności* (2013/2014)⁴².

Projekty **Polskiej Zielonej Sieci** (PZS) skierowane są bezpośrednio do szkół (nauczycieli, uczniów - *Kupuj odpowiedzialnie ubrania i elektronikę* (2013/2015), *Kupuj odpowiedzialnie drewno i papier* (2011/2014), ale także do szerszego grona odbiorców poprzez organizowanie dużych ogólnopolskich kampanii społecznych: *Kupuj odpowiedzialnie ubrania* (2010/2012), *Kupuj odpowiedzialnie zabawki* (2010/2012), *Kupuj odpowiedzialnie drewno i papier* (2011/2014).

Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła (ODE Źródła) w województwie małopolskim w roku 2014 zrealizował 19 warsztatów o tematyce globalnej, w których udział wzięło ok. 425 uczestników (przedszkola, szkoły podstawowe oraz gimnazja). W ofercie znajduje się 17 tematów z zakresu EG. Projekty ODE Źródła przeprowadzone w ostatnich latach, na terenie Małopolski to: *Ekozorientowani -razem dla edukacji* (2011/2013) oraz *Postaw na rozwój! Zrównoważony!* (2013)⁴³ o zasięgu ogólnopolskim, skierowanym przede wszystkim do nauczycieli/ek i edukatorów/ek oraz uczniów klas IV-VI szkół podstawowych.

Fundacja Partners Polska (PP) w Małopolsce zrealizowała dwa projekty skierowane do nauczycieli/ nauczycielek oraz uczniów różnych etapów edukacyjnych projekt *MDG'15* (2011-2014)⁴⁴ oraz *Solidarni z Południem: Globalne Mazowsze, Globalne Podhale* (2012)⁴⁵.

Od 2010 roku **Fundacja Znak** aktywnie prowadzi projekty dotyczące edukacji globalnej w ramach 3 edycji projektu *Globalnie - Odpowiedzialnie* (2010-2012). W pierwszej edycji skoncentrowano się na organizowaniu wydarzeń tj. warsztatów dla dzieci i ich rodzin w czasie *Tygodnia edukacji globalnej* (TEG).

Salezyjański Wolontariat Misyjny Młodzi Światu (SWM) koncentruje swoje działania na terenie woj. małopolskiego i kieruje je do różnych grup odbiorców. W szkołach organizacja promuje treści związane z EG wśród uczniów i nauczycieli/ek (*Razem dla rozwoju – aktywna Edukacja Globalna w szkołach* (2013)⁴⁶, a także prowadzi działania bezpośrednio skierowane do nauczycieli (*Edukacja rozwojowa w szkole - szkolenie dla nauczycieli z zakresu edukacji w kontekście nowej podstawy programowej* (2010)⁴⁷.

⁴² Partnerzy projektu: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji oraz Fundacja Arche NoVa z Drezna.

⁴³ Partner projektu: Fundacja Artykuł 25.

⁴⁴ Partnerzy projektu: organizacje z Belgii, Czech, Indii, Francji, Irlandii, Wielkiej Brytanii oraz Senegalu.

⁴⁵ Partner projektu: Fundacja Razem Pamoja.

⁴⁶ Partnerzy projektu: SWM Młodzi Światu oddział we Wrocławiu, SWM Młodzi Światu oddział w Poznaniu.

⁴⁷ Partner projektu: Fundacja Edukacja dla Demokracji.

W 2014 roku na terenie woj. małopolskiego powstały dwie nowe organizacje, które zajmują się edukacją globalną: **Fundacja Otwarty Plan**, która stara się adaptować treści globalne do specyficznych lokalnych problemów miasta Kraków oraz **Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie**, której działania koncentrują się na propagowaniu odpowiedzialnej konsumpcji.

Organizacje pozarządowe są istotnym aktorem w upowszechnianiu EG na wysokim poziomie w regionie Małopolski. Większość organizacji swoje projekty kieruje bezpośrednio do nauczycieli/ek oraz uczniów szkół (etapy I, II, III, IV). Są także takie, które rozszerzają swoje działania na całe lokalne społeczności.

Dla zilustrowania efektów współpracy konkretnych szkół z regionu z lokalnymi instytucjami i organizacjami w zakresie EG poniżej zaprezentowano Tabelę 1. Tabela ta jest jedną z sześciu ilustrujących innowacyjne praktyki regionu zamieszczone w dokumencie *Analiza diagnostyczna potrzeb...*

Tabela 3. Działalność szkół w zakresie edukacji globalnej (przypadek Gimnazjum nr 2 w Tarnowie)

Jak te fale na wodzie. Najpierw szkoła, potem miasto i region, a następnie współpraca międzynarodowa – przypadek wieloaspektowej działalności w dziedzinie edukacji globalnej prowadzonej w Gimnazjum nr 2 im. Mikołaja Kopernika w Tarnowie⁴⁸

Problematyka edukacji globalnej została zainicjowana w Gimnazjum Nr 2 w Tarnowie, w bardziej obszernej niż dotąd skali, w r. szk. 2008/2009. Działania te były związane z przystąpieniem szkoły do projektu PAH pod nazwą *Szkoła Globalna*. Od tamtego czasu pani mgr Jolanta Klimek⁴⁹ koordynuje oraz inicjuje szereg aktywności na terenie gimnazjum, włączając do tych działań coraz liczniejsze grono współpracowników ze społeczności szkolnej, lokalnej i międzynarodowej.

Jak zaczęłam zapoznawać się z treścią projektu [Szkoła globalna, PAH] to pomyślałam (...) przecież my prawie wszystkie te treści realizujemy i robimy w naszej pracy dydaktyczno-wychowawczej.. to może by spróbować troszeczkę je rozszerzyć, włączyć do nich jakieś inne obszary i postarać się o uzyskanie tytułu Szkoły globalnej [tytuł nadawany szkole po zrealizowaniu projektu] (JK)⁵⁰

Celem projektu było rozbudzenie wśród uczniów zainteresowania tematyką globalną poprzez naukę o sprawach globalnych oraz zainicjowanie działań mających na uwadze pozytywne zmiany w najbliższym otoczeniu. Nauczyciele i uczniowie podejmowali szereg akcji mających na celu uwzględnienie perspektywy globalnej w: nauczaniu, wychowaniu oraz działaniu i codziennym funkcjonowaniu szkoły.

W kolejnych latach Gimnazjum włączyło się w działania w ramach kolejnego projektu PAH pod nazwą *Szkoła Globalna działa lokalnie* (2009-2012). Na przestrzeni tych lat podjęto wiele działań, akcji i inicjatyw mających na celu upowszechnienie i zainteresowanie środowiska szkolnego i lokalnego tematyką EG. Gimnazjum rozpoczęło współpracę z innymi placówkami szkolnymi w mieście i powiecie, a także z instytucjami samorządowymi i miejscowymi organizacjami oraz przedsiębiorstwami.

Oto zarys kilku wybranych działań oraz akcji realizowanych w Gimnazjum Nr 2 w Tarnowie: 1) cyklicznie

⁴⁸ Informacje oraz cytaty pochodzą z indywidualnego wywiadu pogłębionego oraz kwestionariusza ankiety (Kwestionariusz dla nauczycieli/ek zaawansowanych w tematyce edukacji globalnej, jeden z 3 kwestionariuszy zastosowanych w badaniach).

⁴⁹ Respondentka wyraziła zgodę na ujawnienie personaliów.

⁵⁰ Cytowane fragmenty pochodzą z wywiadu.

w każdym roku szkolnym organizowany był **TYDZIEŃ EDUKACJI GLOBALNEJ** (np. Wystawy na temat sprawiedliwego handlu wraz z **promocją produktów pochodzących ze sprawiedliwego handlu**; pokaz filmów o tematyce globalnej; wystawa zdjęć z krajów Globalnego Południa - np. pod tytułem **Oblicza Afryki**; cykliczne spotkania z misjonarzami, np. Spotkanie siostrami misjonarkami Kanonsjankami, siostrą Amelią z Włoch i siostrę Isabel z Brazylii, które przedstawiły **uczniom** zdjęcia z podróży misyjnych i opowiedziały o swoich przeżyciach (w ramach cyklu comiesięcznych spotkań promujących kraje Globalnego Południa).

*Zagadnienia dotyczące kwestii Sprawiedliwego Handlu, koleżanki na geografii, a także my historycy na lekcjach historii i WOS-u realizowaliśmy w ramach zespołów przedmiotowych (...) Oprócz tych działań uczniowie podjęli się wykonania akcji polegającej na tym, że mieli zrobić rozeznanie w mieście i znaleźć w jak największej liczbie sklepów poszczególne produkty ze znacznikiem Sprawiedliwego Handlu, mieli przeprowadzić wywiad ze sprzedawcami i dowiedzieć się jaki jest popyt na te towary i jaka jest wysokość ich sprzedaży. Prosiłam, żeby uczniowie szukali raczej mniejszych sklepów, a nie tych wielkopowierzchniowych (...)*JJK

2) Autorski projekt edukacyjny pod nazwą: **AKCJA: SEGREGACJA - NASZE RADY NA ODPADY:**

Projekt pokazał uczniom możliwości wprowadzania pozytywnych zmian w środowisku lokalnym (pozyskiwanie surowców wtórnych) i ich wpływu na życie ludzi w krajach Globalnego Południa (np. prowadzona była edukacja ekologiczna uczniów, pracowników szkoły, rodziców i społeczności lokalnej dotycząca właściwego gospodarowania odpadami oraz akcja segregacji odpadów w szkole - uczniowie w ciągu niespełna 3 miesięcy zebrali: 2 tony makulatury, 100 kg baterii oraz 15 kg puszek; Uczniowie brali udział w przygotowaniu apeli i inscenizacji oraz różnorodnych konkursach; cyklicznie było wymieniane oświetlenie na korytarzach szkolnych i w salach lekcyjnych; zmniejszyły się straty energii elektrycznej i zużycie wody poprzez przypominanie o ich oszczędzaniu za pomocą tabliczek zamontowanych w łazienkach i salach lekcyjnych oraz zmniejszenie zużycia energii cieplnej poprzez modernizację budynku szkolnego (ocieplenie, wymiana okien). Liczne działania podjęte przez szkołę możliwe były dzięki partnerom i sponsorom, których pozyskano (m.in. Firmę X⁵¹, która w ramach współpracy z placówką wykonała i przesłała do szkoły specjalne pojemniki do segregacji odpadów, UM Tarnowa - Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska, który w ramach realizacji projektu sfinansował uczniom wycieczki i nagrody w ramach organizowanych konkursów).

3) Rozpoczęcie działalności **SZKOLNEGO WOLONTARIATU MISYJNEGO** (2010-nadal) Odpowiedzialne:

p. mgr Grażyna Dziurok, p. mgr Bernarda Skrzyniarz⁵²

Zainspirowani pracą Międzynarodowego Wolontariatu Misyjnego, uczniowie gimnazjum podjęli decyzję świadomego zaangażowania się na rzecz budowania bardziej sprawiedliwego świata. Inaugurację powstania wolontariatu poprzedziło szereg spotkań dotyczących problemów Krajów Południa, niesprawiedliwego podziału dóbr, braku dostępu do edukacji, chorób - szczególnie AIDS i malarii, osierocenia, konfliktów zbrojnych. Uczniowie postanowili np. w wesprzeć finansowo budowę domu dla dzieci ulicy w **diecezji Ruro w Boliwii** (2010). Dzięki powstawaniu tych domów dzieci przede wszystkim rozpoczynają edukację i zdobywają zawód. Przykładowe działania podjęte przez koło: *spotkania z misjonarzami i misjonarkami* (uczniowie 18 klas gimnazjum uczestniczyli w 2010 w spotkaniu z misjonarzem pracującym od 11 lat w Brazylii. Spotkanie było nie tylko przekazem wiedzy na temat Brazylii, z obszarów geografii, historii, etnografii. Uczniowie poznali Brazylię jako kraj największych kontrastów, kraj o najwyższym na świecie indeksie nierówności, w którym 30% populacji żyje w skrajnej biedzie; organizacja *Międzyszkolnej Olimpiady Misyjnej i znajomości problemów Krajów Globalnego Południa* (2011). Olimpiada była częścią ogólnoszkolnego projektu, którego autorką była mgr Grażyna Dziurok. Zarówno proces przygotowania do olimpiady jak i sam jej przebieg był próbą podjęcia refleksji przez młodzież nad przyczynami i skutkami niesprawiedliwości w świecie. W olimpiadzie wzięło udział ponad stu uczniów (32 drużyny z dwóch tarnowskich szkół), którzy musieli wykazać się wiedzą na temat problemów, z którymi borykają się mieszkańcy krajów Globalnego Południa, a jednocześnie określić swoje możliwości włączenia się w realizację Milenijnych Celów Rozwoju; wiedzą z geografii, etnografii, religioznawstwa opisując prezentowane zdjęcia etc. Olimpijskie spotkanie uświetnił spektakl przygotowany przez uczniów ukazujący Afrykę przez pryzmat europejskiego turysty. Uczniowie zaangażowani w Szkolny Wolontariat misyjny w ciągu kilku miesięcy pracy zdobyli wiedzę na temat złożoności problemów otaczającego ich świata, dostrzegli dysproporcje w rozwoju gospodarczym, ekonomicznym i politycznym wybranych krajów.

3) Akcje międzynarodowe, np. **AUDYT ENERGETYCZNY W TWOJEJ SZKOLE** (2011)

⁵¹ Dane firmy zostały ukryte.

⁵² Nauczycielki wyraziły zgodę na ujawnienie personaliów.

Poszczególne zespoły i grupy uczniów wraz z nauczycielami zgodnie z przyjętymi i ustalonymi wcześniej zasadami i harmonogramem działań **przeprowadzili w szkole audyt energetyczny**, w celu zrozumienia, co oznacza pojęcie *zrównoważony rozwój*, w jaki sposób wiąże się ze zmianami klimatycznymi i jakie oddziaływanie mają poruszane w tej akcji kwestie dla ludzi żyjących w krajach globalnego Południa. Akcja ta była podzielona na dwa etapy (audyt oraz powiązanie wyników audytu z sytuacją w krajach Południa). Poszczególne grupy zajmowały się odpowiednimi sektorami audytu (grzejniki, dobre żarówki, krople, redukcja i recycling). Po zakończeniu akcji młodzież działająca w różnych grupach przygotowała wspólny raport z działań, w którym zidentyfikowała problemy oraz wykazała, w jaki sposób dane problemy wpływają na zmiany klimatyczne. Uczniowie w podsumowaniu swych działań na podstawie wysnutych wspólnie wniosków, zaproponowali konkretne rozwiązania, np. dla gimnazjum. Proponowane rozwiązania podzielili na dwie kategorie: rozwiązania nie wymagające kosztów oraz rozwiązania, które będą wymagały finansowania, wskazując również potencjalne źródła finansowania.

4) inne projekty, np. APELE - HAPPENINGI na temat Praw Człowieka, SPEKTAKL TEATRALNY O TOLERANCJI, KONCERT CHARYTATYWNY dla mieszkańców miasta (2011), KLUB FILMOWY W RAMACH SZKOŁY GLOBALNEJ, przez cały okres trwania projektów.

Oto dwa przykłady z kwestionariusza ankiety i wywiadów ilustrujące to jak angażowanie się w zajęcia i życie szkoły wpływa na dzieci oraz w jaki sposób szkoła stała się jednocześnie katalizatorem zmian w środowisku:

a) (...) *to szło wielotorowo [działania z zakresu EG]. To było tak, że był główny koordynator (moja osoba), ale w pracach nad projektami pracował cały sztab nauczycieli uczących różnych przedmiotów. Mieliśmy tutaj tak jakby pewnego rodzaju piony zadaniowe. Był np. **pion naukowy**, który wykonywał na lekcjach część teoretyczną – np. na lekcjach geografii, WOS-u, na lekcjach wychowawczych, na lekcjach j. polskiego, chemii, fizyki, religii, plastyki i innych. Chodziło o to, żeby projekt był realizowany wieloaspektowo i w formie **interdyscyplinarnej**. Treści, zagadnienia i zadania były połączone w różnych obszarach, przedstawiane w różnych formach, wykonywane wieloma metodami, co powodowało, że tematyka była bardziej ciekawa i inspirująca dla uczniów, np. na lekcjach religii uczniowie rozmawiali i rozpatrywali tematykę o wolontariatu i jego możliwych form, mówili o krzywdzie społecznej – to też był jeden z elementów pracy nad projektem, może bardziej w ujęciu wychowawczym (...)* (JK)

b) *W ramach różnego rodzaju działań, podejmowanych przez nas w trakcie prowadzenia projektów współpracowaliśmy systematycznie z PAH. Nasze przedsięwzięcia i zadania uzupełniały się, wymienialiśmy się informacjami i pomysłami. Konsultanci przyjeżdżali [z PAH] tutaj do nas szkolić nam nauczycieli i to nie tylko z naszej szkoły, bo wtedy już podjęliśmy działania zmierzające do rozreklamowania tematyki szkoły globalnej w mieście i częściowo w regionie (...) Zrobiliśmy też akcję polegającą na tym, że włączyliśmy się w taki cykl pomocy dla dzieci ulicy w Brazylii i w ramach **wolontariatu misyjnego** [koło wolontariatu powołane w szkole] także tutaj pracowaliśmy. (...) Nasze działania zaczęliśmy od szkoły. **To tak jak te fale na wodzie. Najpierw szkoła, potem miasto i region, a potem szliśmy dalej. I w tej dalszej działalności była m.in. współpraca międzynarodowa** w ostatnim roku [projektu 3-letniego], gdzie szkoły, które przystąpiły do projektu Szkoła globalna działa lokalnie wspólnie podejmowały różne akcje i inicjatywy. Było to kilka szkół, między innymi z Austrii, Czech, Malty i Słowacji... W ramach propozycji akcji o zasięgu międzynarodowym przedstawionych wybraliśmy dwie: GLOBAL ACTION WEEKS: AKCJA II , **Wyłącz światło – włącz myślenie!** i podjęliśmy prace nad ich wykonaniem. Nauczyciele i uczniowie po wcześniejszym zaplanowaniu określonych działań i form pracy, przystąpili do ich systematycznego realizowania. W ramach tych prac zrobiliśmy np. cykl takich różnych akcji organizowanych przez młodzież, np. uczniowie prowadzili badania pod kątem energii i jej zużycia na terenie szkoły, żeby w ten sposób zdobyć teoretyczną wiedzę na ten temat. Wyniki tych badań i wnioski posłużyły nam potem do wprowadzenia zmian praktycznych- w szkole systematycznie zaczęliśmy wymieniać oświetlenie w salach lekcyjnych i na korytarzach (...)* (JK)

ROZDZIAŁ 5. GŁÓWNE REZULTATY BADAŃ ILOŚCIOWYCH I JAKOŚCIOWYCH WRAZ Z OCENĄ STANU EG W REGIONIE

Badaniami ilościowymi (ankieta dla nauczycieli wszystkich etapów edukacyjnych) objęto łącznie 1396 nauczycieli/ek zatrudnionych we wszystkich typach szkół rejonu Małopolski. Osoby uczestniczące w badaniach pochodziły z różnych środowisk – zarówno dużych ośrodków miejskich, jak i ośrodków wiejskich. Kwestionariusz ankiety wypełniło poprawnie 1396 respondentów, z czego 1189 było płci żeńskiej (83,6%) a 207 (14,6%) - męskiej. Najliczniejszą grupą byli nauczyciele/ki w przedziale wiekowym 41-50 lat ($n=531^{53}$; 37,3% ogółu respondentów). Najmniej liczną grupę uczestniczącą w tym rodzaju badań reprezentowali nauczyciele/ki w wieku poniżej 30 lat ($n=84$; co stanowiło 5,9% ogółu badanych). Bardziej szczegółowa charakterystyka badanej próby znajduje się w dokumencie *Analiza diagnostyczna potrzeb....*

Na pytanie 1 internetowego kwestionariusza ankiety, tj.: *Czy w ramach realizowanych zajęć porusza Pan/i którekolwiek z zagadnień wymienionych poniżej...?* nauczyciele/ki odpowiadali w zdecydowanej większości twierdząco (1229 odpowiedzi, co oznacza 86,4% wskazań). Respondenci/tki widzieli listę tematów zaliczanych do EG, takich jak, np. tolerancja i dialog międzykulturowy, rolnictwo i suwerenność żywnościowa, prawa człowieka, solidarność międzynarodowa, zmiany klimatu, zrównoważony rozwój, itd.

Pytanie 2 dotyczyło wskazań (wielokrotny wybór), które tematy są przez nich omawiane w ramach prowadzonych zajęć z listy zagadnień wymienionych w pierwszym pytaniu (osoby, które udzieliły odpowiedzi przeczącej na pytanie 1, nie miały możliwości udzielenia odpowiedzi na pytanie 2). W pytaniu tym nauczyciele/ki dokonywali więc samooceny treści poruszanych podczas zajęć z uczniami/uczennicami. Wyniki przedstawiają się następująco: kategorię *prawa człowieka* wybrało ponad 70% respondentów (ponad 1000 osób), kategorię *tolerancja i dialog międzykulturowy* blisko 60% ogółu badanych (833 respondentów) a kategoria *zachowanie pokoju na świecie* otrzymała 54% wskazań (768 osób wybrało tę opcję). Te trzy wymienione kategorie reprezentują najczęściej poruszane w ramach zajęć treści (z zestawu kafeterii), bez względu na rodzaj etapu edukacyjnego. Z kolei do najrzadziej poruszanych w ramach nauczanego przedmiotu treści należą w ocenie badanych: *sprawiedliwy handel* (9,6% wskazań), *pomoc rozwojowa* (12,6% odpowiedzi) oraz *rolnictwo i suwerenność żywnościowa* (13,6% badanych wybrało tę kategorię jako odzwierciedlającą treści poruszane podczas zajęć). Treści o niskich współczynnikach wyboru badanych (takie jak *sprawiedliwy handel*) mogą być obce lub niezrozumiałe dla badanych co mogłoby uzasadniać przyczyny braku poruszania tych treści podczas pracy za uczniami/uczennicami.

⁵³ n – oznacza w tekście liczbę respondentów.

Jednym z pytań filtrujących zastosowanych w kwestionariuszu ankiety było pytanie: *Czy zetknął/ęła się Pan/i z pojęciem edukacja globalna?* (pytanie 3). Na pytanie to udzielali odpowiedzi wszyscy respondenci (n= 1396 osób), ale tylko ci nauczyciele/ki, którzy udzielili odpowiedzi twierdzącej mogli odpowiadać na trzy kolejne pytania umieszczone w kwestionariuszu. Blisko 70% respondentów udzieliło odpowiedzi twierdzącej na pytanie 3 (992 osoby), deklarując zetknięcie się z terminem *edukacja globalna* (respondenci nie byli pytani o znajomość czy definiowanie tego terminu). Wynik ten jest wskazaniem niższym od uzyskanego w odpowiedzi na pytanie 1, w którym prawie 90% nauczycieli/ek (1229 osób) zadeklarowało, że porusza zagadnienia wymienione w kafeteriach, takie jak *zrównoważony rozwój, globalne współzależności, zmiany klimatu* etc. (zagadnienia te mieszczą się w problematyce edukacji globalnej, ale autorki narzędzia badawczego celowo nie używały tego pojęcia w pytaniu inicjującym wypełnianie ankiety). Odpowiedzi respondentów nie są więc jednoznaczne (większa liczba nauczycieli/ek deklaruje poruszanie zagadnień dotyczących edukacji globalnej niż tych, którzy deklarują zetknięcie się z samym pojęciem *edukacja globalna*) i wskazują, że niektórzy nauczyciele/ki mogą realizować treści związane z problematyką edukacji globalnej, nie wiedząc jednocześnie co wchodzi w zakres pojęciowy tego rodzaju edukacji (teza ta znalazła swoje potwierdzenie również w wynikach badania jakościowego). Jednocześnie blisko 30% badanych (n=404) w odpowiedzi na pytanie 3 przyznało, że nie zetknęło się z terminem *edukacja globalna*.

Spośród 992 respondentów (n=100%), którzy na pytanie 3 udzielili odpowiedzi, bardzo pozytywne skojarzenia z terminem *edukacja globalna* ma 107 osób (7,5% tej grupy badanych, która przyznała, że zetknęła się z pojęciem edukacji globalnej). Zaledwie 20 osób określiło swoje skojarzenia jako negatywne bądź bardzo negatywne. Pozostali respondenci zadeklarowali, że ich skojarzenia są pozytywne (502 osoby, a więc 35,3% ogółu) lub ambiwalentne (363 ankietowanych, czyli 25,5%).

W odpowiedzi na jedno z kolejnych pytań, okazało się, że 31,5% nauczycieli/ek uznało termin EG za zbieżny z: *nauczaniem całościowym; nauczaniem w taki sam sposób na całym świecie; edukacją z wykorzystaniem wszelkich dostępnych kanałów informacyjnych; ujednolicaniem metod i narzędzi dydaktycznych*. Była to największa liczbowo grupa wskazań wśród osób deklarujących zetknięcie się z terminem edukacji globalnej. Najmniej liczną grupę wskazań uzyskała kafeteria, która *de facto* w najbardziej adekwatny sposób opisuje zagadnienia mieszczące się w zakresie pojęciowym edukacji globalnej, czyli takie zagadnienia, jak: *sprawiedliwy handel; migracje i ubóstwo klimatyczne; konflikty wynikające z dostępu do zasobów naturalnych; rolnictwo i suwerenność żywnościowa; walka ze skrajnym ubóstwem; zrównoważony rozwój*. Spośród 992 respondentów jedynie 234 osoby zdecydowały się na wybór tej kafeterii. Co 5 badany/a uznał, że edukacja globalna najlepiej charakteryzowana jest przez kafeterię, której osią przewodnią była pomoc oraz wsparcie udzielane innym.

W pytaniu 7 po raz pierwszy nawiązano do definicji edukacji globalnej wypracowanej w procesie międzysektorowym. Wszystkich respondentów (n=1396) poproszono o opinię, czy edukacja rozumiana w taki właśnie sposób byłaby dla badanych na tyle atrakcyjna, że chcieliby włączać te zagadnienia do nauczanego przedmiotu. Jednocześnie nauczyciele/ki uzasadniali odpowiedź twierdzącą (935 wskazań, czyli 65,8% ogółu respondentów) lub przeczącą (461 odpowiedzi, czyli 32,4% ogółu ankietowanych).

Pytanie 8, 9, 10 i 11 dotyczyły osobistych doświadczeń zawodowych oraz współpracy z instytucjami bądź organizacjami zajmującymi się edukacją globalną. Zdecydowana większość badanych nie deklaruje jakiegokolwiek doświadczenia dotyczącego ściśle edukacji globalnej (88,9% wskazań, czyli 1264 respondentów) oraz nie uczestniczyła w szkoleniach bądź kursach dotyczących edukacji globalnej (94,4% wskazań, czyli 1343 respondentów). Jedynie 3,7% badanych przyznało, że brało udział w szkoleniach (53 osoby), a wśród organizatorów tych szkoleń wymieniali albo organizacje ogólnopolskie albo działające na terenie Małopolski.

W pytaniu 12 ankietowani zostali poproszeni o określenie rodzaju zajęć w ramach których edukacja globalna jest lub nie jest realizowana. Prawie wszyscy ankietowani byli zdania, że edukacja globalna jest realizowana w ramach zajęć obowiązkowych (blisko 70% wskazań), a jedynie co dziesiąty ankietowany twierdzi, że problematyka ta w ogóle nie jest realizowana w szkole, w której jest zatrudniony. Zdaniem badanych edukacja globalna powinna być realizowana przede wszystkim na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie, historii oraz w ramach godzin wychowawczych.

Pytanie 14 odnosiło się do ostatnio poruszanych przez nauczyciela/kę tematów z zakresu edukacji globalnej i było pytaniem o charakterze otwartym. Wśród najczęściej wymienianych tematów pojawiały się te związane z prawami człowieka, tolerancją, pokojem (i/lub konfliktami) oraz zmianami klimatycznymi. Tematy wymienione przez respondentów, które pojawiały się najczęściej na prowadzonych przez nich zajęciach są zbieżne z treściami wymienionymi przez ankietowanych jako podejmowanymi w trakcie zajęć w pytaniu 2, a więc dotyczącymi zagadnień praw człowieka oraz tolerancji i dialogu międzykulturowego.

Pytanie 15, 16 i 17 dotyczyło zajęć związanych z edukacją globalną, wykraczających poza realizowanie obowiązkowego programu nauczania, a które w okresie ostatnich 5 lat odbywały się na terenie szkoły. Ankietowani przyznali, że nie zawsze mają świadomość prowadzenia tego typu aktywności (39,5% badanych wybrało odpowiedź *nie wiem*).

O tym, że zajęcia tego typu były prowadzone przekonanych było tylko około 20% badanych (322 osoby). Pozostali stwierdzili, że zajęcia takie nie są w szkole, w której pracują realizowane (36,1% odpowiedzi). Wśród przykładów inicjatyw realizowanych na terenie szkoły badani nauczyciele/ki najczęściej wymieniali: Dzień Ziemi - Sprzątanie Świata, Tydzień Edukacji Globalnej (TEG) oraz Dzień Wody (pytanie 16 *Jeśli na terenie szkoły były realizowane*

zajęcia związane z edukacją globalną, to z jakimi aktywnościami/wydarzeniami były one powiązane?).

W pytaniu 17 nauczyciele/ki szacowali liczbę osób z grona pedagogicznego zaangażowanych w inicjatywy z zakresu EG wymienione w poprzednim pytaniu (pytanie 16).

Odpowiedzi badanych były zróżnicowane i podobnie, jak w przypadku danych uzyskanych dzięki wywiadam wskazywały na zaangażowanie pojedynczych nauczycieli, jak i całej społeczności szkolnej.

W pytaniu 18 respondenci opisywali rodzaje pomocy dydaktycznych, z których korzystają podczas pracy z uczniami/uczennicami omawiając tematy związane z edukacją globalną.

Są to zdaniem badanych przede wszystkim takie pomoce, jak podręcznik (standardowe wypowiedzi badanych), tablice multimedialne/interaktywne, materiały internetowe, filmy. Pojawiały się też wypowiedzi wskazujące na prasę oraz literaturę piękną i czasopisma popularno-naukowe. Część nauczycieli przyznawała, że nie korzysta z jakichkolwiek pomocy lub wykorzystuje własne, stworzone przez siebie materiały. Niewielka liczba wskazań dotyczyła takich środków dydaktycznych, jak globusy, plakaty, mapy.

Na pytanie 19 (*Jakie metody dydaktyczne uważa Pan/i za najbardziej efektywne w zwiększaniu świadomości uczniów i uczennic odnośnie globalnych współzależności*) uzyskano 1396 wpisów. Wśród metod najczęściej wymienianych znalazły się metody aktywizujące oraz projekty.

Wypowiedzi respondentów należy więc uznać za adekwatne do problematyki edukacji globalnej, gdyż uwzględniają metody partycypacyjne, których stosowanie zalecane jest w metodyce nauczania treści z zakresu EG (por. *Uczymy jak uczyć edukacji globalnej*⁵⁴).

Jedno z końcowych pytań w kwestionariuszu ankiety dotyczyło potencjalnych trudności i barier doświadczanych przez nauczycieli/ki w związku z realizacją EG. Większość badanych stwierdziła, że w tej kwestii nie doświadcza trudności (1151 osób zaznaczyło odpowiedź *nie*, co stanowi ponad 80% wskazań). Wśród osób, które odpowiedziały twierdząco (245 respondentów) najpoważniejszymi przyczynami trudności jest niska samoocena co do posiadanych przez nauczyciela kompetencji oraz powody wynikające z organizacji pracy szkoły, np.:

Mam mało informacji (wpis_40).

To pojęcie w szkole nie funkcjonuje (wpis_41).

brak warsztatów lub ich niewiele, kursów szkoleniowych na temat edukacji globalnej prowadzonych nieodpłatnie (wpis_57).

⁵⁴ Poradnik dostępny na stronach Instytutu Globalnej Odpowiedzialności (IGO) w pliku PDF http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/ITET_PL_final.pdf.

Trudności takie mogą wynikać z braku głębszej wiedzy na temat edukacji globalnej i jak w przystępny sposób ją realizować (wpis_64).

Wypowiedzi badanych nawiązują więc do wypowiedzi zgromadzonych w odpowiedzi na pytanie 7. W pytaniu 7 (por. powyżej) nauczyciele zostali poproszeni o ocenę powodów, dla których byliby (lub nie byliby) zainteresowani włączaniem treści EG do nauczanych przedmiotów i również wskazywali m.in. na niski zasób wiedzy (niewielkie kompetencje własne w zakresie EG) lub względy proceduralne (brak umocowania treści EG w strukturze działalności szkoły, np. z uwagi na możliwości uczniów/uczennic z określonego etapu edukacyjnego).

Ostatnim pytaniem skierowanym do nauczycieli/ek było pytanie dot. form aktywności, które mogłyby pomóc nauczycielom/kom w przygotowaniu atrakcyjnych zajęć z zakresu edukacji globalnej. Spośród możliwych odpowiedzi nauczyciele/ki uznali za bardzo istotny dostęp do atrakcyjnych materiałów dydaktycznych (72,4%), spotkania z naocznymi świadkami wydarzeń (47,3%), współpracę z inną szkołą europejską (41,7%) oraz przyjazne nastawienie dyrekcji szkoły (40,5%). Za najmniej istotne uznane zostały studia podyplomowe w zakresie edukacji globalnej (12,5%), wizyty studyjne nauczycieli (7,0%) oraz współpraca ze szkołą z innego kontynentu (6,3%).

Z kolei badanie jakościowe miało na celu m. in. uzyskanie bardziej pogłębionych aniżeli w badaniu ilościowym informacji na temat trzech zasadniczych wątków kluczowych dla diagnozy obecnego stanu edukacji globalnej w województwie małopolskim.

Po pierwsze, chodziło o próbę odpowiedzi na pytanie: **jak to się dzieje, że edukacja globalna zaczyna w ogóle istnieć w życiu danej szkoły?** Punktem wyjścia było założenie, że pomimo istnienia elementów edukacji globalnej w nowej podstawie programowej nie oznacza to automatycznie włączania jej elementów do praktyki szkolnej.

Po drugie, zainteresowanie badawcze skupiało się na kwestii **w jaki sposób edukacja globalna jest realizowana na terenie poszczególnych szkół** ze szczególnym wskazaniem, z jednej strony, **sytuacji i okoliczności przyczyniających się do kontynuowania oraz poszerzania oferty** w tym zakresie, oraz, z drugiej strony, **powodów niepodejmowania bądź zaniechania takiej działalności.**

Po trzecie, za kluczowe w tym badaniu uznano kwestie **trudności jakie napotykają nauczyciele w realizowaniu edukacji globalnej w szkole, czyli** wyrażane w warunkach zapewnienia anonimowości opinie artykułowane przez samych nauczycieli (wedle własnych kategorii pojęciowych oraz języka). Warto nadmienić, iż brano pod uwagę zarówno problemy i trudności *stricte* adresowane do edukacji globalnej (wynikające z jej specyfiki) oraz szersze problemy odnoszące się w ogóle do warunków pracy nauczycieli (istniejąca infrastruktura, relacje z otoczeniem: uczniami, gronem nauczycielskim, rodzicami oraz przełożonymi, itd.).

Stopień realizacji treści EG zawartych w PP oraz możliwości wdrażania EG w sposób systematyczny

Wypowiedzi dotyczące pierwszej wymienionej kwestii, czyli: jak to się dzieje, że edukacja globalna zaczyna w ogóle istnieć w życiu danej szkoły można podzielić na pięć grup. Pierwsza jest charakterystyczna dla nauczycieli posiadających wiedzę o obecności treści z zakresu EG w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz realizujących te elementy PP świadomie w odniesieniu do przedmiotu/tów, których uczą. Nauczyciele artykułują jednak wyraźnie nierówne rozłożenie akcentów, jeśli chodzi o zakres obecności elementów edukacji globalnej w podstawie programowej w odniesieniu do różnych etapów edukacji, jak i przedmiotów. Pomimo kilku lat obowiązywania nowej podstawy programowej edukacja globalna jest nadal postrzegana jako pewnego rodzaju *novum*. Nawet nauczyciele przekonani co do potrzeby jej realizowania, dostrzegają, iż w istniejącym systemie oceniania pracy poszczególnych placówek wątek edukacji globalnej nie należy do priorytetowych.

Kolejną kategorię stanowią nauczyciele pojmujący elementy edukacji globalnej w nowej PP jako odzwierciedlenie otaczającej nas zglobalizowanej rzeczywistości, która jest udziałem nas wszystkich - także tych, którzy nie są świadomi do końca istniejących współzależności globalnych (swojego wpływu na globalne procesy i odwrotnie). Zdaniem części rozmówców i rozmówczyń, elementy edukacji globalnej są obecne i realizowane z powodzeniem w małopolskich szkołach nawet przez nauczycieli, którzy nie zetknęli się z tym terminem, bądź go nie używają, gdyż jest to część codziennej refleksji na temat otaczającego nas świata, od którego realiów nie da się uciec ani ich ignorować. Występuje także utożsamianie edukacji globalnej po prostu z wiedzą na temat globalizacji (jest to zbieżne z wynikami badania ilościowego). Warto tutaj podkreślić, iż włączanie elementów edukacji globalnej do zajęć i życia szkoły często odbywa się w rezultacie poszerzania własnych zainteresowań poszczególnych nauczycieli czy szeroko rozumianej misji szkoły, z którą zaangażowani nauczyciele się identyfikują. Wreszcie ostatnią prezentowaną grupę stanowią nauczyciele, którzy edukację globalną realizują dzięki możliwości współpracy z różnymi organizacjami pozarządowymi aktywnymi w dziedzinie edukacji globalnej na terenie województwa małopolskiego (bądź na skale ogólnopolską - w tym Małopolskę).

Nauczyciele mają świadomość epizodyczności i nietrwałości działań podejmowanych na terenie szkoły z zakresu edukacji globalnej wskazując, iż aby edukacja globalna na dobre zagościła w szkole potrzebne są systemowe rozwiązania.

Trudności i ograniczenia w rozwoju EG w Małopolsce

Jednym z ograniczeń jest postrzeganie edukacji globalnej jako wiedzy dotyczącej rzeczy odległych, abstrakcyjnych i trudnych do zaobserwowania w najbliższym otoczeniu (stąd, mało ciekawych zwłaszcza dla dzieci w wieku przedszkolnym czy wczesnoszkolnym).

W wypowiedziach rozmówców padały wypowiedzi mające charakter refleksji nad nauczycielami jako specyficzną grupą zawodową, podlegającą bezustannej weryfikacji i ocenianiu (podczas kolejnych etapów awansu zawodowego), czy, po prostu, jako o bardzo różnorodnej grupie w ramach której są także osoby, których prywatne opinie i poglądy mogą nie być tożsame z ideałami edukacji globalnej. Punktem zbieżnym i w odniesieniu do dzieci, jak i dorosłych jest niedostrzeżenie wzajemnych związków pomiędzy tym, co lokalne i globalne (globalnych współzależności). Jest to problem natury merytorycznej i zarazem wskazówka dla osób i instytucji opracowujących materiały dydaktyczne dla dzieci i dla dorosłych. Co więcej, być może nie jest to kwestia wieku, możliwości percepcyjnych czy inteligencji, ale zupełnie innych czynników, takich jak stosowana w procesie nauczania dydaktyka, czy indywidualne predyspozycje i psychologiczno-społeczne uwarunkowania jednostek (presja otoczenia, umiejętność przyznania się do niewiedzy, empatii i wielu innych).

W wypowiedziach badanych pojawiały się także wątki przyczyn niezależnych od samych nauczycieli, które powodowały zatrzymanie pewnych działań z zakresu edukacji globalnej bądź niechęci do ich podejmowania. Jednym z takich czynników są wybrane aspekty reformy systemu oświaty w Polsce.

Inną kwestią jest problem obojętności, czy wręcz dyskredytowania pewnych działań oraz postaw nauczycieli zajmujących się edukacją globalną przez najbliższe otoczenie (koleżanki i kolegów w pracy, znacznie rzadziej przełożonych). Edukacja globalna jest przez niektórych postrzegana jako naiwna i niemożliwa do realizacji działalność, której cele przerastają możliwości nauczyciela, jak i uczniów. Jest to znacznie poważniejszy problem od poprzedniego (rzekome oderwanie EG od rzeczywistości), gdyż może wywoływać zniechęcenie, a po pewnym czasie prowadzić do zaniechania działań zarówno u nauczyciela, jak i u uczniów. W badaniu okazało się, iż sprawa wsparcia wewnątrz szkoły (innych nauczycieli, dyrekcji) jest kluczowa. Nauczycielowi/ nauczycielce osamotnionemu w swoich działaniach bardzo trudno jest w ogóle zaistnieć na terenie szkoły, nie mówiąc o systematycznym działaniu, czy poszerzaniu oferty działań z zakresu edukacji globalnej.

Inną kwestią w kategorii poważnych problemów w sferze wartości jest np. kultywowanie materialistycznej postawy w stosunku do otaczającej rzeczywistości, którą uczniowie wynoszą z domu (postawa ta jest racjonalizowana jako pewna forma zaradności we współczesnych czasach), a która nie jest produktywna w kontekście działań z zakresu edukacji globalnej (trudno zaakceptować pogląd, że dobro wspólne bywa ważniejsze niż osobisty interes).

Wreszcie ostatnia kategoria trudności w realizowaniu edukacji globalnej w małopolskich szkołach, którą nazwać można infrastrukturalną. Należą do nich kwestie braku czasu, nierealistycznych oczekiwań, iż nauczyciele z racji swojej misji wychowawczej będą pracowali w ramach prac społecznych, niepotrzebnej, (w ocenie nauczycieli) biurokracji związanej z uczestnictwem w projektach z zakresu EG we współpracy z organizacjami pozarządowymi, czy zmian wynikających z reformy oświatowej w Polsce.

Należy więc założyć, iż pomimo istnienia elementów edukacji globalnej w nowej podstawie programowej, szkoleń, warsztatów i konkursów dla aktywnych zawodowo nauczycieli w tej tematyce (organizowanych przez ORE, ODN-y, organizacje pozarządowe) jest to w sporym zakresie tematyka nie tylko nieznaną, ale wręcz taką, o której pewna część nauczycieli w ogóle nie słyszała. Drugą istotną kwestią dotyczy chęci angażowania się nauczycieli właśnie w tę problematykę - dość specyficzną i wymagającą, jak wyraziła to jedna z respondentek, konieczności bycia nauczycielem z powołania - *artystą* a nie *rzemieślnikiem*.

(...) To musi być pasja. I być może tutaj jest odpowiedź na pani pytanie dlaczego jedni się angażują a drudzy nie?

(...) JEDEN JEST RZEMIEŚLNIKIEM A DRUGI JEST ARTYSTĄ CZYLI RZEMIEŚLNIK WYKONA PRACĘ, sprawdzi klasówkę, nauczy (...) natomiast nie ma tego czegoś co by poszło dalej, czyli jak zrobić dodawanie i odejmowanie to pomyśl o tych którzy tego nie zrobili bo nie mają szkoły bo trwa wojna, bo jest głód.

ROZDZIAŁ 6. WNIOSKI I REKOMENDACJE DLA REGIONU

Przedstawione poniżej wnioski oraz wynikające z nich rekomendacje dla regionu zostały zaprezentowane od poziomu regionalnego, poprzez lokalny, do poziomu szkolnego.

Mocne strony

Innowacyjną kwestią w regionie (a także w Polsce) jest zaistnienie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego jako nowego aktora związanego z problematyką edukacji globalnej.

Edukacja globalna realizowana jest na terenie woj. małopolskiego przez wiele różnych podmiotów (uczelnie, szkoły, NGOs), za pomocą zróżnicowanych form i metod (działalność dydaktyczna, happeningi, projekty etc.), chociaż nie ma ona obecnie znamion działalności systemowej.

Nauczyciele/ki w większości (ponad 65% respondentów) deklarują chęć wprowadzania zagadnień edukacji globalnej do nauczanych przedmiotów lub zajęć o charakterze pozalekcyjnym.

W trakcie pracy z uczniami/uczennicami w ramach zajęć dydaktycznych nauczyciele /ki realizują treści, które nawiązują do problematyki EG, ale badania wykazują, że istnieją dwie przeciwstawne grupy nauczycieli/ek:

- a) nauczyciele, którzy realizują treści związane z EG w sposób nieuświadomiony (część nauczycieli intuicyjnie, bez wsparcia zewnętrznego, realizuje elementy edukacji globalnej istniejące w podstawie programowej)
- b) nauczyciele, których określić można mianem *entuzjastów edukacji globalnej* na ogół dotycząca tych nauczycieli, którzy brali wcześniej udział w szkoleniach/warsztatach (lub innych formach wsparcia merytorycznego).

Respondenci uczestniczący w badaniach wskazywali na związki pomiędzy edukacją globalną a kształtowaniem postaw prospołecznych (m.in. poprzez realizowanie edukacji obywatelskiej) oraz rozwijaniem tzw. miękkich kompetencji (np. empatii, solidarności, współpracy, tolerancji) jako kluczowych elementów w procesie wychowawczym wszystkich etapów edukacyjnych.

Bariery/trudności

W województwie małopolskim brak obecnie regionalnego lidera (którego działalność odpowiadałaby profilowi Grupy Zagranica) pełniącego funkcje koordynujące pracę poszczególnych aktorów oraz funkcje o charakterze informacyjno-edukacyjnym.

W regionie nie odnotowano zjawiska wieloaspektowej komunikacji, a tym samym współpracy między głównymi aktorami regionu czyli uczelniami, szkołami, organizacjami pozarządowymi, samorządami lokalnymi, które ułatwiałyby działania systemowe.

Nie wszyscy badani nauczyciele w sposób poprawny definiują pojęcie edukacji globalnej, chociaż ponad 80% badanych deklaruje omawianie zagadnień związanych tematycznie z edukacją globalną.

Niektórzy nauczyciele/ki traktują wprowadzanie edukacji globalnej jako potencjalne wyzwanie (brak kompetencji, pomocy dydaktycznych, współpracy wewnątrzszkolnej, czasu etc.) i postrzegają EG jako dodatkowe, trudne do wprowadzenia podczas zajęć treści (ograniczone możliwości tak odbiorców, czyli uczniów, jak i ograniczenia systemowe, np. realizacja godzin w całym cyklu kształcenia).

Główne zagadnienia omawiane przez nauczycieli w trakcie zajęć na różnych etapach edukacyjnych i dotyczące edukacji globalnej to przede wszystkim tematyka praw człowieka oraz tolerancji i dialogu międzykulturowego. Część respondentów utożsamia edukację globalną *stricte* z globalizacją.

Pomimo istnienia ogromnej bazy materiałów dydaktycznych z zakresu EG (dedykowanych wszystkim etapom nauczania i udostępnianych przez ORE czy NGOs) niektórzy nauczyciele nie mają świadomości ich istnienia oraz możliwości bezpłatnego wykorzystywania (np. dzięki zamawianiu publikacji ze stron internetowych NGOs).

Rekomendacje

W regionie Małopolski potrzebne są szkolenia pozwalające zrozumieć nauczycielom (dotyczy to części grona pedagogicznego), iż edukacja globalna stanowi kluczowy komponent elementarnych umiejętności, kompetencji i promowanych w polskim systemie edukacji wartości kluczowych do życia w zglobalizowanym społeczeństwie.

Poprzez poszerzanie znajomości podstawy programowej wśród nauczycieli (nauczyciele nie mają obowiązku znajomości PP) oraz doboru właściwej metodyki nauczania konkretnych przedmiotów edukacja globalna ma szanse zaistnieć na wszystkich etapach kształcenia ogólnego we wszystkich szkołach regionu.

Treści edukacji globalnej mogą być realizowane w ramach każdego przedmiotu bez konieczności rezygnacji z *treści obowiązkowych*, z których nauczyciele są rozliczani.

Niezbędne jest stworzenie spójnej platformy komunikacji i wymiany informacji dotyczących działań z zakresu edukacji globalnej w regionie zarówno tych okazjonalnych (Tydzień Edukacji Globalnej, Dzień Uchodźcy, Dzień Wody, itd.) jak i systemowych (np. kolejne edycje szkoleń z zakresu EG regionalnych ośrodków doskonalenia nauczycieli, Ośrodka Rozwoju Edukacji, konferencje dla nauczycieli, metodyków, kluby dyskusyjne itd.).

Dobrym rozwiązaniem poprawy komunikacji rozmaitych aktorów edukacji globalnej w regionie może być kampania informacyjna poprzez wydawanie *newslettera* (np. raz w miesiącu). Do celów *newstellera* można zaliczyć:

- a) zaznajomienie odbiorców z pojęciami, sposobami rozumienia oraz realizowania edukacji globalnej (wieloaspektowość ujęć oraz wielość metod);
- b) informowanie o naborze na szkolenia, warsztaty czy szeroko rozumiane wydarzenia z zakresu edukacji globalnej w regionie (w poszczególnych szkołach, instytucjach publicznych, kinach, bibliotekach, wydarzeniach artystycznych, promocjach książek i podręczników), itd.
- c) informacje o bieżących działaniach i projektach w zakresie EG organizacji pozarządowych, regionalnego Ośrodka Doskonaleni Nauczycieli, Ośrodka Rozwoju Edukacji, Kuratorium, itd.
- d) dotacjach, sposobach finansowania, dobrych praktykach

Pierwszym krokiem takiej działalności informacyjnej mogłoby być stworzenie specjalnej rubryki w *Hejnale Oświatowym* wydawanym przez Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, które jest także dostępne *on-line* i szeroko znane wśród małopolskich nauczycieli.

Narzędziem komunikacji bezpośredniej mogłaby się stać również tzw. lista mailingowa służąca do komunikacji pomiędzy wszystkimi aktorami edukacji globalnej w regionie (w tym poszczególne szkoły). Funkcjonowanie takiej listy pozwala aktywnym aktorom regionu propagować swoje działania, a osobom i instytucjom mniej zaangażowanym mieć dostęp do bieżących informacji (które potencjalnie mogą stać się bodźcem do dalszych działań).

Ważnym strategicznie celem powinno być poszerzanie zakresu współpracy pomiędzy szkołami wszystkich etapów edukacyjnych a organizacjami pozarządowymi, gdyż daje to wymierne efekty poszerzania zarówno oferty dydaktycznej, jak rozwoju profesjonalnego nauczycieli. Ponadto organizacje pozarządowe są (obok instytucji statutowo zajmujących się kształceniem nauczycieli czynnych w zawodzie) ważnym partnerem w:

- a) efektywnym zwiększaniu zakresu świadomości odnośnie różnorodności wątków związanych z edukacją globalną wśród grona pedagogicznego poszczególnych placówek,
- b) podnoszeniu jakości działań z zakresu edukacji globalnej (w sensie merytorycznym).

Współpraca z organizacjami pozarządowymi jest dobrym początkiem dla realizowania edukacji globalnej w szkole każdego etapu, gdyż po wygaśnięciu kontaktu z daną organizacją działania w zakresie edukacji globalnej są często, już we własnym zakresie (bez biurokratycznych wymogów projektowych), przez szkoły realizowane.

Aby uzyskać pełny obraz dotyczący poziomu świadomości odnośnie wątków edukacji globalnej w małopolskich szkołach I, II, III i IV etapu edukacyjnego należy zaplanować oraz przeprowadzić analizę diagnostyczną umiejętności, kompetencji i postaw uczniów w zakresie edukacji globalnej wśród dzieci i młodzieży uczęszczających do małopolskich szkół. Taka wiedza pozwoli na efektywne planowanie pracy nauczycieli poszczególnych etapów edukacyjnych.

Ponieważ w regionie nie brakuje zarówno zaangażowanych w EG nauczycieli/-ek, okazjonalnych działań jak i konsekwentnego realizowania elementów edukacji globalnej istniejących w podstawie programowej w ramach uczonych przedmiotów oraz w zajęciach pozalekcyjnych należy pomyśleć o podjęciu systemowych działań wspierających pracę nauczycieli regionu tym zakresie. Systemowe działanie mogą bowiem spowodować utrwalenie działań nauczycieli zaangażowanych w EG oraz stymulować rozwój nauczycieli nie znających dobrze (bądź nie znających w ogóle) problematyki EG.

Bazując na fakcie bardzo wysokiej stopy zwrotu ankiet skierowanych do szkół (1396 nauczycieli w okresie dwóch miesięcy) - zainteresowanie problematyką edukacji globalnej ocenić można jako bardzo zadowolające. Stąd, można wnioskować, że Urząd Marszałkowski jawi się jako instytucja w regionie posiadająca duży kredyt zaufania społecznego osób zatrudnionych w szkolnictwie i niejako *naturalnie* wyłania się jako potencjalny lider przyszłych systemowych działań na rzecz propagowania i poszerzania elementów edukacji globalnej wynikających z podstawy programowej w regionie.

Pierwszym krokiem takiej działalności mogłoby być koordynowanie i czynny udział instytucji samorządowych we współpracy ze szkołami i organizacjami pozarządowymi w zakresie organizacji Tygodnia Edukacji Globalnej w regionie.

SPIS TABEL I RYSUNKÓW

Rys. 1 Schemat systemu edukacji w Polsce (ISCED 0 – ISCED 3)

Rys. 2 Schemat systemu edukacji w Polsce (ISCED 4 – ISCED 6)

Rys. 3 Schemat dotyczący obowiązku szkolnego w Polsce z uwzględnieniem etapu edukacyjnego oraz wieku uczniów/uczennic

Rys. 4. Etapy edukacyjne w Polsce a treści kształcenia

Rys. 5 Zarządzanie i administrowanie systemem oświaty w Polsce

Tabela 1. Liczba uczniów w szkolnictwie podstawowym (ISCED 1) i gimnazjalnym (ISCED 2) wraz z liczbą szkół (bez szkół specjalnych) na terenie Małopolski

Tabela 2. Liczba uczniów w szkolnictwie ponadgimnazjalnym (z podziałem na typ szkoły) wraz z liczbą szkół (bez szkół specjalnych) na terenie Małopolski

Tabela 3. Działalność szkół w zakresie edukacji globalnej (przypadek Gimnazjum nr 2 w Tarnowie)

BIBLIOGRAFIA:

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w opiniach nauczycieli (badanie jakościowe) – diagnoza sytuacji w zakresie realizacji edukacji dla zrównoważonego rozwoju przez nauczycieli wybranych szkół, 2012, https://www.mos.gov.pl/g2/big/2012_12/550ce6500d794c6d9450a971ba6da957.pdf

Edukacja globalna w Polsce. Europejski proces partnerskiego przeglądu edukacji globalnej - Krajowy Raport na temat edukacji globalnej w Polsce, GENE – Global Education Network Europe, Warszawa, 2009

Ekspertyza dotycząca edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Raport końcowy, Poznań, 2012, http://www.mos.gov.pl/g2/big/2013_01/5be891622543678831acb68b4d83fa1a.pdf

http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4105_pl.pdf

<http://www.concordeurope.org>

<http://deeeep.org>

<http://www.edukacjaglobalna.ore.edu.pl/upload/File/2014/OpisprojektuEG3162014v3nastroneINFO1504.pdf>

<http://eg.edudemo.org.pl/poprzednie-edycje/zrealizowane-projekty/51-projekty-konkursu-grantowego/98-opisy-projekty-2010>

http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/NSO_PL_2014_0.pdf

http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polska_pomoc/edukacja_globalna

http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=4802&Itemid=106

<http://www.wombb.edu.pl/index.php/zasoby/relacje-z/461-edukacja-globalna-w-nowej-podstawie-programowej>

<http://www.zagranica.org.pl>

<http://www.zagranica.org.pl/o-nas>

Jak badać jakość w edukacji globalnej? Wnioski z partnerskiego przeglądu materiałów i działań z zakresu edukacji globalnej Grupa Zagranica, Warszawa, 2014; dokument dostępny na stronie:
http://www.pah.org.pl/m/2906/Publikacja_EG_jakosc.pdf

Jasikowska K., Witkowski J., *Global Education in statu nascendi: Some Reflections on Poland* [w:] *International Journal of Development and Global Learning*, vol. 4, No 3.

Pająk-Ważna E., *Współpraca szkół z organizacjami pozarządowymi (NGO) w dziedzinie edukacji globalnej. Dylematy, wyzwania, osiągnięcia* [w:] Szuścik U. (red.), *Nauczyciel – kreator rzeczywistości edukacyjnej. Kształcenie – teoria – praktyka nauczycielska*, Bielsko-Biała, 2013

Raport z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej Grupa Zagranica, Warszawa, 2011,
http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Dokumenty/Ministerialne/raport_z_procesu_miedzysektorowego_eg.pdf

Uczymy jak uczyć edukacji globalnej

http://igo.org.pl/wpcontent/uploads/2014/03/ITET_PL_final.pdf

Województwo Małopolskie 2013, Kraków, 2013, s. 67-68,

<http://www.malopolskie.pl/Pliki/2014/UMWM-WM2013.pdf>

